

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Marleen Jakobson

**ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISE EESMÄRGIPÄRASUSE PÕHIMÕTE
HOOLSUSMEETMETE JÄRGIMISEL KREDIIDIASUTUSTE POOLT**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Irene Kull

Tartu
2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ÜLDISED JA LIHTSUSTATUD HOOLSUSMEETMED ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISEL.....	9
1.1 Hoolsusmeetmete eesmärk ja sisu	9
1.1.1 Hoolsusmeetmete kohaldamise kohustus	9
1.1.2 Üldised hoolsusmeetmed.....	12
1.1.3 Lihtsustatud hoolsusmeetmed.....	17
1.2 Kogutavad isikuandmed	20
1.2.1 Krediidiasutuste poolt kogutavate isikuandmete määratlus	20
1.2.2 Ärisuhte loomisel kogutavad isikuandmed.....	21
1.2.3 Ärisuhte ajal kogutavad isikuandmed.....	25
2. TUGEVDATUD HOOLSUSMEETMED ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISEL.....	30
2.1 Hoolsusmeetmete eesmärk ja sisu	30
2.2 Kogutavad isikuandmed	37
2.2.1 Ärisuhte loomisel kogutavad isikuandmed.....	37
2.2.2 Ärisuhte ajal kogutavad isikuandmed.....	39
3. ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISE EESMÄRGIPÄRASUS HOOLSUSMEETMETE JÄRGIMISEL.....	43
3.1 Eesmärgipärasuse põhimõtte määratlus	43
3.2 Isikuandmete kogumise eesmärgipärasus ärisuhte loomisel	46
3.2.1 Füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamine.....	46
3.2.2 Juriidilise isiku ja tegeliku kasusaaja tuvastamine	48
3.2.3 Riikliku taustaga isiku tuvastamine.....	51
3.2.4 Rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamine.....	53
3.2.5 Ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamine	54
3.3 Isikuandmete kogumise eesmärgipärasus ärisuhte ajal	55
3.3.1 Andmete uuendamine ärisuhte ajal.....	55
3.3.2 Ärisuhtes tehtud tehingute kontroll	56
KOKKUVÕTE	60
Credit institutions' compliance with the personal data processing principle of limitation purpose within the application of due diligence measures. Abstract	63

KASUTATUD KIRJANDUS	68
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL	68
KASUTATUD MUUD ALLIKAD.....	69
LÜHENDID	72
LISAD	73
Lisa 1. Swedbank AS poolt kliendiandmete ankeedis kogutavad andmed eraisiku kohta...	73
Lisa 2. Luminor Bank AS poolt kliendiandmete ankeedis kogutavad andmed eraisiku kohta	76

SISSEJUHATUS

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hooldusmeetmete kohaldamise kohustus on sätestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse¹ (edaspidi RahaPTS) §-s 19. Nimetatud sätte lõike 1 kohaselt on krediidasutus kohustatud isikuna kohustatud kohaldama kliendi või juhuti tehtavas tehingus osaleva isiku suhtes hooldusmeetmeid. Hooldusmeetmete kohaldamise eesmärk on eelkõige tõkestada kuritegelikul teel saadud vara varjamist, muundamist rahapesu erinevates faasides, tõkestada terrorismi rahastamist illegaalsest kui ka legaalsest allikast pärit rahaliste vahendite arvelt. Seega on juhtivaks eesmärgiks tagada Eesti ettevõtluskeskkonna usaldusväarsus ja läbipaistvus ning tõkestada Eesti rahandussüsteemi ja majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks.²

Krediidasutuste poolt hooldusmeetmete kohaldamise eesmärk on tunne oma klienti põhimõtte³ täitmine. Põhimõtte täitmisel on krediidasutuse eesmärgiks aru saada, mis teenust ning millisel põhjusel klient saada soovib, ehk kas kliendi selline soov läheb kokku tema tegeliku tegevuse, võime ning vajadustega. Seejuures peab kliendi tundmise ulatus vastama krediidasutuse riskihinnangule⁴ ning kliendiga seotud riskile ehk mida suurem on kliendiga kaasnev risk, seda rohkem peab krediidasutus meetmeid võtma, et kliendist ja tema tegevusest aru saada.⁵ Seega võib RahaPTS kohaselt jaotada hooldusmeetmed lihtsustatud ja tugevdatud hooldusmeetmeteks, mille rakendamisel kliendi suhtes peab krediidasutustel tekkima veendumus, teadmine ja arusaam, et kogutud on piisavalt andmeid kliendi, tema tegevuse, ärisuhte eesmärgi ning samuti ärisuhte raames tehtavate tehingute eesmärgi ja rahaliste vahendite päritolu kohta, mistõttu mõistab krediidasutus klienti ja tema tegevust, võttes seejuures arvesse kliendi riskiastet ning ärisuhtega kaasnevat riski ja olemust.⁶ Nimetatud veendumuse tekkimiseks ning teabe kogumisel klientide kohta, koguvad ja töötlevad

¹ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 31.12.2019, 20.

² Finantsinspektsiooni soovituslik juhend “Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks”. – Eesti Finantsinspektsioon, lk 23. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf (21.03.2020).

³ Ingl k – *Know Your Customer* ehk *KYC*.

⁴ Krediidasutus kohustatud isikuna on RahaPTS §-st 13 tulenevalt kohustatud koostama oma tegevusega kaasnevate rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide tuvastamiseks, hindamiseks ning analüüsimiseks riskihinnangu, mille tulemusel määrab krediidasutus kindlaks väiksema ja suurema rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga valdkonnad; riskiisu, sealhulgas äritegevuse käigus pakutavate toodete ja teenuste mahu ning ulatuse; riskijuhtimise mudeli, sealhulgas lihtsustatud ja tugevdatud hooldusmeetmed, et tuvastatud riske maandada.

⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 24.

⁶ *Ibidem*, lk 23.

krediidiasutused seejuures suures mahus isikuandmeid, mille otsene kogumise kohustus võib tuleneda konkreetset siseriiklikust õigusest, kui ka krediidiasutuse riskihinnangust. Seega on oluline hinnata, kas selliselt isikuandmete kogumine ja töötlemine on vastavuses nende andmete kogumise eesmärgiga ja ulatusega ning kas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärgid on määratletud täpselt ja selgelt ning on õiguspärased.

Krediidiasutuste seaduse⁷ § 88 lg-st 1 tulenevalt käsitatakse pangasaladusena kõiki andmeid ja hinnanguid, mis on krediidiasutusele teatavaks saanud tema või teise krediidiasutuse kliendi kohta. Pangandusvaldkonna puhul on tegemist valdkonnaga, mis mõjutab otseselt väga suure hulga inimeste privaatsust, seega on oluline, et vastavaid andmeid töödeldakse seaduspäraselt ja turvaliselt.⁸ Paljudel juhtudel aga puudub läbipaistvus ning eesmärgipärasus kliendiandmete töötlemisel.⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) 2016/679¹⁰ (edaspidi isikuandmete kaitse üldmäärus) artiklis 5 on reguleeritud isikuandmete töötlemise põhimõtted, millest tulenevalt peab isikuandmete töötlemine vastama muuhulgas eesmärgipärasuse põhimõttele. Nimetatud artikli kohaselt tuleb tagada, et isikuandmeid kogutakse täpselt ja selgelt kindlaksmääratud ning õiguspärastel eesmärkidel ning ei töödelda hiljem viisil, mis on nende eesmärkidega vastuolus. Samuti tuleb isikuandmete töötlemisel tagada, et kogutud isikuandmed on asjakohased, olulised ja piiratud sellega, mis on vajalik nende töötlemise eesmärgi seisukohalt. Seega peavad kogutud isikuandmed vastama eesmärkidele, mis on täpsed, kindlaksmääratud ja õiguspärased. Samuti peavad krediidiasutused koguma andmeid ulatuses, mis on vajalik määratletud eesmärkide täitmiseks. Krediidiasutuse poolt kogutavate isikuandmete ulatuse hindamine võib seejuures olla keerukas, kuivõrd paljudel juhtudel on tegemist krediidiasutuse enda riskihinnangul vajaliku teabe kogumiseks, selleks, et juhtida ja maandada klientidega seonduvaid kaardistatud riske, mis võivad olla seotud kliendi tegevusalaga, kodakondsusega või muu riski tõstva asjaoluga.

Magistritöö teema on aktuaalne, kuivõrd rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks kasutatavad meetmed puudutavad pangandus- ja finantssüsteemi, mis omakorda otseselt või

⁷ Krediidiasutuste seadus¹. – RT I, 08.01.2020, 6.

⁸ Andmekaitse Inspeksiooni uudis “Andmekaitse Inspeksioon kontrollis pankade mobiilirakendusi”. – Andmekaitse Inspeksiooni koduleht: 2017. Arvutivõrgus: <https://www.aki.ee/et/uudised/andmekaitse-inspeksioon-kontrollis-pankade-mobiilirakendusi> (23.03.2020).

⁹ Weichert, T. Isikuandmete töötlemine eraõiguslikes suhetes ja järelevalve selle üle finantsteenuste osutajate näitel. – Juridica 2005/8, lk 553.

¹⁰ 27. aprilli 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, millega kehtestatakse füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). – ELT L 119, lk 35-36.

kaudselt puudutab iga inimest. RahaPTS-s ei ole kirjeldatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete sisu ja ulatust piisavalt täpselt, et igal üksikul juhul oleks võimalik adekvaatselt hinnata isikuandmete kogumise eesmärgipärasust. Siseriiklikest ja rahvusvahelistest rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmete kohaldamise juhenditest tulenevalt ei ole samuti võimalik ammendavalt tuvastada, millised isikuandmed ning millises ulatuses on vajalikud üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse täitmiseks. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise ning andmekaitse vahekorra hindamine ja käesolevas magistritöös teostatav analüüs on oluline, kuivõrd krediitiasutuste poolt pelgalt avalikkuse huvi ja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgil isikuandmete kogumine ja töötlemine määramatus mahus ei ole alati eesmärgipärane ja vajalik. Lisaks ei ole selge, kuidas isikuandmete kogumise vajalikkust hinnata ja kas seda vastutavate isikuandmete töötlejate ehk krediitiasutuste või nende üle finantsjärelevalvet pidavate asutuste poolt tehakse. Hoolsusmeetmete kohaldamise ulatuse määratlemine on jäetud krediitiasutuste ülesandeks, see tähendab krediitiasutused peavad siseriiklike ja rahvusvahelisi riskifaktoreid arvestades suutma kindlaks määrata, milliste andmete kogumine ja millises mahus on vajalik, et kliendiga seonduvaid riske juhtida ja maandada. Juhul kui krediitiasutus ei suuda täita talle seadusest kohalduvaid kohustusi hoolsusmeetmete rakendamisel või rakendamata jätmisel, võib krediitiasutust seadusest tulenevalt karistada rahalise trahviga ning tegevusloast ilma jäämisega. Järelikult on krediitiasutustel hoolsusmeetmete kohaldamise ulatuse ja viisi määratlemisel ning hoolsusmeetmete eesmärgi täitmiseks vajalike andmete kogumisel märkimisväärne vastutus.

Käesoleva magistritöö eesmärk on RahaPTS-st krediitiasutustele kohalduvate hoolsusmeetmetele esitatavate nõuete ning nende isikuandmete kaitse üldmäärusest tuleneva eesmärgipärasuse põhimõtte analüüsi tulemusel välja selgitada, kas hoolsusmeetmete kohaldamise käigus isikuandmete kogumine on alati eesmärgipärane. Krediitiasutused on RahaPTS §-st 20 tulenevalt kohustatud kohaldama klientide suhtes hoolsusmeetmeid, töödeldes hoolsusmeetmete rakendamise käigus suures mahus isikuandmeid. Seaduses ja siseriiklikes pangandusvaldkonna juhendites ei ole määratletud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete ulatust, millest tulenevalt näeb autor probleemi hoolsusmeetmete käigus kogutavate isikuandmete eesmärgipärasuse osas. Magistritöö uurimisküsimusele vastamiseks analüüsitakse, võttes aluseks üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete eesmärgid ja nende kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete kogumise mahtu ja sisu, et välja selgitada isikuandmete kogumise eesmärgipärasus. Analüüsi aluseks on RahaPTS-s sätestatud üldised, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmeid ning neile vastavad

isikuandmeid, mida krediidasutused koguvad kliendisuhte loomisel ja suhte ajal. Uurimisküsimusele vastamiseks hinnatakse krediidasutuste poolt hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutavaid isikuandmeid, nende eesmärki ja täpsust, isikuandmete mahu kindlaksmääratust ja kogumise õiguspärasust.

Uurimisküsimused määravad ära käesoleva magistritöö struktuuri. Töö esimeses peatükis analüüsib autor üldiste ja lihtsustatud hooldusmeetmete sisu ja eesmärki, selgitades hooldusmeetmete kohaldamise kohustust ja selle ulatust, võttes aluseks riskipõhise lähenemise põhimõtte. Üldiste ja lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete analüüsi juures toetub magistritöö autor lisaks seaduses kirjeldatud üldiste ja lihtsustatud hooldusmeetmete käigus kogutavatele andmetele ka Eestis tegutsevate krediidasutuste Swedbank AS ja Luminor Bank AS eraisiku kliendiandmete ankeetidele¹¹ ning Swedbank AS ja Luminor Bank AS üldtingimustele¹². Autor määratleb ja analüüsib üldiste ja lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutavaid isikuandmed nii ärisuhte loomisel kui ka ärisuhte ajal.

Töö teises peatükis analüüsib autor tugevdatud hooldusmeetmete sisu ja eesmärki, selgitades tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamise kohustus ja ulatust. Seejärel tuvastab ja analüüsib magistritöö autor tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutavad isikuandmed nii ärisuhte loomisel kui ka ärisuhte ajal, toetudes lisaks seaduses kirjeldatud tugevdatud hooldusmeetmete käigus kogutavatele andmetele ka Eestis tegutsevate krediidasutuste Swedbank AS ja Luminor Bank AS üldtingimustele.

Töö kolmandas peatükis analüüsib magistritöö autor krediidasutuste poolt üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete eesmärgipärasust, hinnates andmete kogumise eesmärki ja täpsust, isikuandmete mahu selgelt kindlaksmääratust ja kogumise õiguspärasust. Autor analüüsib ärisuhte loomisel krediidasutuste poolt kogutavate isikuandmete eesmärgipärasust füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse, juriidilise isiku ja tegeliku kasusaaja, riikliku taustaga isiku, rikkuse allika ja vara päritolu ning ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamisel. Samuti analüüsib töö autor

¹¹ Swedbank AS ja Luminor Bank AS eraisikute kliendiandmete ankeetides klientidelt küsitavad isikuandmed on kirjeldatud vastavalt käesoleva magistritöö Lisas 1 ja Lisas 2.

¹² Swedbank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/cond_general_est_2018_06_01.pdf (17.04.2020); Luminor Bank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/ee/tingimused> (17.04.2020).

ärisuhte ajal hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete eesmärgipärasust andmete uuendamisel ning ärisuhtes tehtud tehingute kontrolli korral.

Käesoleva magistritööga on tegu kvalitatiivsel meetodil koostatud uurimusega. Autor on analüüsinud krediitiasutustele kohalduvate lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete sisu ja eesmärki ning kirjeldanud selliste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavaid isikuandmeid. Samuti on töö autor analüüsinud Swedbank AS ja Luminor Bank AS poolt kliendiandmete ankeetides küsitavaid isikuandmeid ning toetunud analüüsi käigus ka Swedbank AS ja Luminor Bank AS üldtingimustele. Kirjandusena on kasutatud peamiselt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmeid ning andmekaitset käsitlevat õiguskirjandust, seadusakte, siseriiklikke ja rahvusvahelisi juhendeid ning teadusartikleid. Siseriiklikest juhenditest on olulisemad olnud Finantsinspektsiooni (edaspidi FI) ja Rahapesu Andmebüroo (edaspidi RAB) soovituslikud juhendid, mis on aluseks Eestis tegutsevate krediitiasutuste poolt hoolsusmeetmete kohaldamise sisustamisel ja ulatuse määratlemisel.

Tööd iseloomustavad märksõnad: rahapesu, pangandus, isikuandmed, privaatsus, krediitiasutused.

1. ÜLDISED JA LIHTSUSTATUD HOOLSUSMEETMED ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISEL

1.1 Hoolsusmeetmete eesmärk ja sisu

1.1.1 Hoolsusmeetmete kohaldamise kohustus

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise kohustust ning selgitab selliste hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärki, võttes aluseks krediitiasutuste poolt hoolsusmeetmete kohaldamise ulatust määrava riskipõhise põhimõtte.

RahaPTS § 1 lg 1 kirjeldab seaduse eesmärgina ettevõtluskeskkonna usaldusväärsuse ja läbipaistvuse suurendamist, et tõkestada Eesti Vabariigi rahandussüsteemi ning majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks. Kuivõrd rahapesu üheks iseloomustavaks asjaoluks on seotud pangandus- ja finantsüsteemiga, on pangandussüsteem rahapesijate huviorbiidis toimetamaks suuri sularahakogusid pangakontodele või kasutades kontodel olevat raha rahapesuoperatsioonide sooritamiseks.¹³

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärk on tunne oma klienti põhimõtte täitmine. Kliendi tundmiseks vajalike meetmete võtmisel on põhjusi mitu: võitlus rahapesu ja terrorismi vastu, aga üha enam ka võitlus maksupettuste ja sotsiaalteenuste kuritarvitamise vastu. Seega selleks, et olla teadlik oma kliendist ja ärisuhte eesmärgist, peavad krediitiasutused kohaldama klientide suhtes hoolsusmeetmeid.¹⁴ Tunne oma klienti põhimõtte täitmisel on kohustatud isiku eesmärgiks aru saada, mis teenust ning millisel põhjusel klient saada soovib, ehk kas kliendi selline soov läheb kokku tema tegeliku tegevuse, võime ning vajadustega ja kliendi teadmise ning arusaamaga kliendi äritegevuse spetsiifikast ja olemusest.¹⁵

Kliendi tundmise ulatus peab vastama krediitiasutuse riskihinnangu tulemustele ning kliendiga seotud riskile ehk mida suurem on kliendiga kaasnev risk, seda rohkem peab krediitiasutus meetmeid võtma, et kliendist ja tema tegevusest aru saada.¹⁶ Riskitegurite hindamiseks ei ole üldiselt aktsepteeritud meetodeid, mistõttu eeldatakse, et krediitiasutused töötavad iseseisvalt

¹³ Tibar, I. Rahapesu kujunemisloost ja olemusest.- Juridica 2007/8, lk 580.

¹⁴ Tunne oma klienti põhimõtte sisustamine põhineb allikal Weichert (viide 9), lk 553.

¹⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 24.

¹⁶ *Ibidem*, lk 24.

välja riskihinnangu, mille alusel on neil võimalik aru saada ja tuvastada, milline on kliendiga ja ärisuhtega kaasnev riskiprofiil.¹⁷ Lähtudes rahapesuvastase töökorra 40 soovitusel (*Ingl k Financial Action Task Force*, edaspidi FATF) hõlmab riskipõhise põhimõtte rakendamine rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide identifitseerimist, hindamist ja nendest aru saamist, võtmaks meetmeid ja vahendeid nende riskide tulemuslikuks maandamiseks.¹⁸ Tunne oma klienti põhimõtte ehk kliendi riskiprofiili määratlemise aluseks on seega hoolsusmeetmete kohaldamisel kogutud informatsioon. Kuivõrd seadus ei anna konkreetset juhust selle kohta mitmeks erinevaks kategooriaks kliendid tuleb jagada ning millistele tunnustele need kategooriad peavad vastama, on see suuresti krediitiasutuste enda valik. RAB soovituslikust juhendist tulenevalt tuleks riskitasemed jagada kolmeks – väikese, tavapärase ja suure riskiga klientideks.¹⁹

Krediitiasutustel on seega RahaPTS § 10 lg-st 1 tulenevalt iseseisev kohustus hinnata ja dokumenteerida riskide taseme ja riskide tüüpide kogumit, mida ta on valmis oma tegevuse käigus võtma oma majandustegevuse ja strateegiliste eesmärkide elluviimise nimel. Riskihinnangu koostamine nõuab kõikide vajalike asjaolude arvesse võtmist, lähtudes muuhulgas krediitiasutuse majandus- ja kutsetegevuse laadist, ulatusest ja keerukusastmest. Seega peavad krediitiasutused riskihinnangu koostamisel olema teadlikud riskidest, mida ollakse valmis vastu võtma, defineerides seejuures konkreetseid riskimaandamise meetmeid riskide juhtimiseks selleks, et kliendi kohta kogutud andmete alusel oleks võimalik hinnata, milline on kliendi edaspidine eeldatav tegevus ning seeläbi teostada ärisuhte seiret ning hinnata kliendi tegevust juba kogutud informatsiooni vastu.²⁰

Riskide juhtimiseks peab krediitiasutus RahaPTS § 13 lg-st 1 tulenevalt võtma vähemalt arvesse klientidega, riikide või geograafiliste piirkondade või jurisdiktsioonidega, toodete, teenuste või tehingutega ning krediitiasutuse ja klientide vahelise suhtlus- või vahenduskanalitega või toodete, teenuste või tehingute edastamiskanalitega seonduva riski.

¹⁷ Riskitegurite väljatöötamise kohta vt täpsemalt Sciarba, M. The Heart of Know Your Customer Requirements: The Discriminatory Effect of AML and CTF Policies in Times of Counter-Terrorism in the UK. – *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 26 (2018), lk 227.

¹⁸ International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation. The FATF Recommendations, lk 12. Arvutivõrgus: <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> (15.03.2020).

¹⁹ Rahapesu andmebüroo soovitus “Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks”, lk 6. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/29052018rahapesuandmebuuroosoovituselkohustatud....pdf?17f1fac677> (23.04.2020).

²⁰ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 24.

Riskide hindamisel peab krediidasutus nii enda kui ka oma klientide tegevuses ära tundma, mõistma ning hindama rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riski. Hinnatakse, milline on tõenäosus riskide realiseerumiseks ning milline on nende realiseerumise tagajärg. Tõenäosuse hindamisel tuleb arvestada vastavate asjaolude esinemise võimalikkusega ning arvestama võimalikke ohtusid. Oluline on asjaolu, et seadusest tulenevaid hoolsusmeetmeid on kliendi suhtes kohaldatud, see tähendab, et hoolsusmeetmeid ei või jätta üldse rakendamata, kuid meetmete ulatuse määrab krediidasutus lähtuvalt tema ärisuhtega kaasnevast riskist kliendiga.²¹ Samas eeldatakse riskipõhise lähenemisviisi raames seda, et krediidasutused hindavad oma klientidega seonduvaid riske ja jagavad nad vastavalt vähemalt madala ja kõrge riskiga kategooriatesse, samuti peab kõrge või madala riski hindamine toimuma pidevas protsessis.²² Seega tulemusliku rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskipõhise järelevalve mudeli raames peavad krediidasutused tuvastama rahapesu ja terrorismi rahastamise riskitegurid, hindama tuvastatud riske, teostama järelevalvet, sealhulgas järelmeetmeid.²³

Hoolsusmeetmed võib RahaPTS mõistes jaotada vastavalt oma intensiivsusele või võetavate toimingute hulgale kolmeks – üldised hoolsusmeetmed, lihtsustatud hoolsusmeetmed ja tugevdatud hoolsusmeetmed. Seejuures peab krediidasutus määratlema oma sisemistes protseduurireeglites hoolsusmeetmete kohaldamise vajaduse ulatuse või situatsiooni, kus see on kohustuslik. Nimetatud sisemiste protseduurireeglite kehtestamise eesmärk on krediidasutuse poolt kirjeldada teenuse osutamisel seadusest tulenevate hoolsusmeetmete kohaldamiseks rakendatavad protsessid ja tegevused nii, et kirjeldatu oleks arusaadav ning protseduurid täidetavad. Seega peab hoolsusmeetmeid reguleeriv dokument olema eluline, rakendatav krediidasutuse struktuuris ning kirjeldama reaalseid võimalikke tegevuste protsesse ja vastutavaid töötajaid. Oluline on hoida sisemisi protseduuriregleid ajakohasena ning seadusega vastavuses, kuivõrd seaduse nõuete täitmise osas puuduse tuvastamisel on krediidasutuses kehtestatud sisemistel protseduurireglitel oluline koht vastutuse

²¹ *Ibidem*, lk 25-26.

²² Bergstrom, M. The Many Uses of Anti-Money Laundering Regulation – Over Time and into the Future. – EU Security Governance and Financial Crimes: Financial Crimes German Law Journal Vol. 19 2018, lk 1160.

²³ Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis “Riskipõhise järelevalve suunised. Ühised suunised rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskipõhise lähenemisviisi põhimõtete ja riskipõhise järelevalve läbiviimise etappide kohta”. – European Banking Authority ESAs 2016 72 2017, lk 5. Arvutivõrgus: https://esasjointcommittee.europa.eu/Publications/Guidelines/Joint%20Guidelines%20on%20risk-based%20supervision_ET%20%28ESAs%202016%2072%29.pdf (21.04.2020).

tuvastamisel.²⁴ Hoolsusmeetmeid kirjeldatavate sisemiste protseduurireeglite osas on RahaPTS § 14 lg 1 p-st 1 tulenevalt kohustuslik selgitada hoolsusmeetmete kohaldamise korda nii lihtsustatud kui ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise osas ning nimetatud paragrahvi lõige 1 punktist 2 tulenevalt mudelit kliendi ja tema tegevusega seotud riskide tuvastamiseks ja juhtimiseks ning kliendi riskiprofiili määramist.

Selgel ja arusaadaval viisil hoolsusmeetmete kohaldamise protsessi kirjeldamine on seega eelduseks tunne oma klienti põhimõtte rakendamiseks, sealhulgas klientide riskiastmete määratlemisel ning sellest tulenevalt ka hoolsusmeetmete kohaldamise täitmiseks vajalike isikuandmete kogumise ulatuse määramisel.

1.1.2 Üldised hoolsusmeetmed

Krediidiasutused on RahaPTS § 20 lg-st 6 tulenevalt kohustatud rakendama klientide suhtes kõiki RahaPTS § 20 lg-s 1 sätestatud hoolsusmeetmeid määrates seejuures nende hoolsusmeetmete kohaldamise ulatuse ja täpse viisi, lähtudes varem hinnatud või konkreetse ärisuhtega või juhuti tehtava tehingu, toimingu või isikuga seonduvatest rahapesu ja terrorismi rahastamise riskidest.

RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1 ja 2 tulenevalt peavad krediidiasutused tuvastama kliendi või kliendi esindaja isiku isikusamasuse ja kontrollima esitatud teavet usaldusväärsest ja sõltumatust allikast. Kliendi ja esindaja isikusamasuse tuvastamine on oluline selleks, et krediidiasutusel oleks teadmine, kas klient tegutseb enda või teise isiku nimel. Seega tuleb kliendi isikusamasus tuvastada alati enne kestvuslepingu sõlmimise toimingutega alustamist või selle sõlmimise ajal.

FI soovituslikust juhendist tulenevalt on isikusamasuse tuvastamisel usaldusväärse ja sõltumatu allikana käsitatav näost-näku tuvastamine, tuvastamine infotehnoloogiliste seadmete abil või notariaalselt või ametlikult kinnitatud isikut tõendava dokumendi ära kirja alusel ja selle ära kirja originaali nägemisel tuvastamine. Näost-näku tuvastamine tähendab, et klient või tema esindaja viibivad eesmärgipärase kohtumise raames samas kohas. Infotehnoloogilise seadme abil tuvastamise korral on eesmärgiks võrrelda sessiooni käigus saadud isiku biomeetriat ehk

²⁴ Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend “Rahapesu andmebüroo soovitusel protseduurireeglite ja sisekontrollieeskirja koostamiseks”, lk 1-4. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/rahapesuandmebueroosoovitusedprotseduurireeglitejasisekontrollieeskirjakoostamiseks.pdf?1c9cff7c41> (23.04.2020).

näokujutist isiku isikut tõendavalt dokumendilt saadud näokujutisega.²⁵ Füüsilise isiku isikusamasuse tuvastab krediidasutus RahaPTS § 21 lg-st 3 tulenevalt isikut tõendavate dokumentide seaduse § 2 lg-s 2 nimetatud dokumentide alusel, välisriigis välja antud kehtiva reisidokumendi, juhiloa või alla 7-aastase isiku puhul sünnitõendi alusel. Juriidilise isiku isikusamasuse tuvastab krediidasutus RahaPTS § 22 lg-st tulenevalt asjakohase registri registrikaardi, registreerimistunnistuse või nimetatud dokumentidega võrdväärse dokumendi alusel.

Kui kliendil on esindaja, kontrollib krediidasutus RahaPTS § 20 lg 1 p-st 2 tulenevalt lisaks tema isikusamasuse tuvastamisele esindaja esindusõigust. Piiratud teovõimega isikute, sealhulgas alaealiste puhul peab seega krediidasutus kontrollima seaduslike või volitatud esindajate isikuandmeid ning tuvastama ja kontrollima nende esindusõigust. Muudes finantstehingutes on esindajate kasutamine tavapärane praktika, seega esindusõiguse kontrollimise juures peab krediidasutus kontrollima näiteks esitatud dokumente, milleks võib olla volitus, ettevõtte juhtorganite otsused või registriandmed näiteks juhatuse liikme esindusõiguse olemasolul.²⁶

Tuvastada tuleb RahaPTS § 29 lg 1 p-st 3 tulenevalt ka tegeliku kasusaaja isikusamasus ning võtta selleks meetmeid ulatuses, mis võimaldab krediidasutusel veenduda selles, et ta teab, kes on tegelik kasusaaja ja saab aru kliendi või juhuti tehtavas tehingus osaleva isiku omandi- ja kontrollstruktuurist.

Tegeliku kasusaaja tuvastamisel on oluline teada RahaPTS § 9 reguleeritud tegeliku kasusaaja mõistet. Nimetatud paragrahvi lõigete 1-2 alusel on tegeliku kasusaajana käsitatav füüsiline isik, kes teeb oma mõju ära kasutades tehingu või toimingu või omab muul viisil kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle ja kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse, seega äriühingu puhul on tegelik kasusaaja füüsiline isik, kes lõplikult omab või kontrollib juriidilist isikut piisava arvu aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse otsese²⁷ või kaudse²⁸ omamise kaudu, sealhulgas osalus esitajateaktsiate või –osade kujul, või muul

²⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 29-32.

²⁶ Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend “Rahapesu andmebüroo soovitusel protseduurireeglite ja sisekontrollieskirja koostamiseks” (viide 24), lk 5.

²⁷ Otsene omamine on kontrolli teostamise viis, mille puhul omab füüsiline isik äriühingus 25 protsendi suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 protsendi suurust omandiõigust. Vt RahaPTS § 9 lg 3 esimene lause.

²⁸ Kaudne omamine on kontrolli teostamise viis, mille puhul omab äriühingus 25 protsendi suurust osalust pluss üks aktsia või 25 protsendi suurust omandiõigust äriühing, mis on füüsilise isiku kontrolli all, või mitu äriühingut, mis on sama füüsilise isiku kontrolli all. Vt RahaPTS § 9 lg 3 teine lause.

viisil. Nimetatud paragrahvi lõikest 4 tulenevalt käsitatakse tegeliku kasusaajana füüsilist isikut, kes on kõrgema juhtorgani liige olukorras, kus pärast kõikvõimalike tuvastusmeetodite ammendumist ei ole lõikes 2 nimetatud isikut võimalik kindlaks teha ja puudub ka kahtlus, et selline isik siiski eksisteerib. Tegeliku kasusaaja (*Ingl. k Beneficial Owner*) mõiste pärineb maksuõigusest ning on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valdkonda üle võetud. Tegeliku kasusaaja tuvastamise nõude taust tähendab seda, et välja tuleb selgitada huvitatud isikud, kes ühel või teisel põhjusel on eelistanud varju jääda ja kes on tehingu või toiminguga taga tegelikult. Praktikas on ette tulnud olukordi, kus sageli eelistatakse kasutada oma seoste varjamiseks variisikuid, kellel võib olla küll formaalne omandi- või esindussuhe juriidilise isikuga, kuid kes sellest hoolimata tegelikku huvi ega otsustusõigust ei oma.²⁹ FATF soovitused märgivad, et puudulikud andmed tegeliku kasusaaja kohta soodustab rahapesu ja terrorismi rahastamist, varjates kurjategijate või kahtlustavate identiteeti, juriidilise isiku käsutuses ja omandis oleva konto või vara tegelikku otstarvet ning juriidilise isikuga seotud vahendite või vara allikat või kasutamist.³⁰ Seega on võimalik juriidiliste isikute kuritarvitamist olulisel määral vähendada, tuvastades kliendi õigusliku omaniku ja füüsilisest isikust tegeliku kasusaaja.

Krediitiasutus peab RahaPTS § 20 lg 1 p-st 4 ja lg-st 2 tulenevalt aru saama ärisuhte eesmärgist, määrates muu hulgas kindlaks kliendi või juhuti tehingus osaleva isiku püsiva asu-, tegevus- või elukoha, kutse- või tegevusala, olulisemad tehingupartnerid, maksetavad ja juriidilise isiku puhul ka kogemuse. Ärisuhte eesmärgi osas teabe hankimine ning ärisuhte või tehingu eesmärgist aru saamine on oluline selleks, et krediitiasutusel oleks igakülgne arusaam ja ülevaade kliendist, mis muuhulgas hõlmab kliendi tegevusala, maksetavade, olulisemate tehingupartnerite ja kogemuse kohta informatsiooni küsimist. Kliendi tegevusala peab kokku minema sellega, millised on kliendi maksetavad ja millises ulatuses ning mahus klient ärisuhte käigus tehinguid teostab, seejuures peavad olulised äripartnerid olema just need, kellega sellel tegevusalal ja selliste tehingumahtudega tehinguid asutakse teostama, kusjuures kliendil peab kõigeiks selleks ka vastav kogemus olema ehk kogemus tegevusalal, selliste ärimahtudega tehinguid teostades, omades vastavaid ärisuhteid.³¹

²⁹ Tegeliku kasusaaja mõiste sisustamise kohta vt täpsemalt Tibar, I. Tähelepanekuid uue rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse jõustumisega seoses. – *Juridica* 2018/1, lk 43.

³⁰ The FATF Recommendations (viide 18), lk 20.

³¹ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 46.

Kliendisuhete loomisel on krediidasutus RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 tulenevalt kohustatud tuvastama ka asjaolu, kas kliendi puhul on tegemist riikliku taustaga isikuga, tema pereliikmega või tema lähedaseks kaastöötajaks peetava isikuga.

Teabe hankimine asjaolu kohta, kas tegemist on riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või tema lähedaseks kaastöötajaks peetava isikuga on krediidasutustele kohustuslikuks hoolsusmeetmeks. Riikliku taustaga isiku mõiste definitsioon on reguleeritud RahaPTS § 3 p-s 11, millest tulenevalt on riikliku taustaga isik füüsiline isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid. Lisaks eristatakse RahaPTS § 3 p-i 12 alusel ka kohalikku riikliku taustaga isikut, kelleks on isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid Eestis, teises Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või Euroopa Liidu institutsiooni juures. Nimetatud paragrahvi punktist 13 tulenevalt on pereliige riikliku taustaga isiku abikaasa või abikaasaga samaväärseks peetav isik, riikliku taustaga isiku taustaga isiku laps ja lapse abikaasa või riikliku taustaga isiku vanem. Lähedaseks kaastöötajaks peetav isik on RahaPTS § 3 p-st 14 tulenevalt füüsiline isik, kelle kohta on teada, et ta on juriidilise isiku või õigusliku üksuse tegelik kasusaaja või ühine omanik koos riikliku taustaga isikuga või tal on lähedased ärisuhted riikliku taustaga isikuga, ning füüsiline isik, kes on sellise juriidilise isiku või õigusliku üksuse ainus kasusaav omanik, mis on teadaolevalt tegelikult asutatud riikliku taustaga isiku või kohaliku riikliku taustaga isiku kasuks. Seega on krediidasutuse kohustus eelnevalt kirjeldatud riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja korral tegema kindlaks sellise isiku ning arvestama antud asjaolu kliendi riskiprofiili määratlemisel ning edasiste hoolsusmeetmete kohaldamise ulatuse juures.

Ärisuhte raames on krediidasutus kohustatud teostama RahaPTS § 20 lg 1 p-st 6 ja § 20 lg 2 p-dest 1, 3, 4, 5 tulenevalt ärisuhte seiret, mis tähendab pidevat ärisuhte jälgimist, sealhulgas tehingute jälgimist tagamaks, et teostatud tehingud on kooskõlas kliendi, kliendi äritegevuse ja riskiprofiili kohta teada oleva informatsiooniga ning vajaduse korral kooskõlas ka informatsiooniga rahaliste vahendite päritolust.³²

Ärisuhte seire teostamisel kontrollitakse tehtud tehinguid, tagamaks, et tehingud on kooskõlas olemasoleva informatsiooniga kliendist, tema tegevusest ja riskiprofiilist. Tehingute kontrollimisel tuvastab krediidasutus ka asjakohasel juhul tehingus kasutatud vahendite allika ja päritolu. Tehinguid tuleb jälgida selliselt, et krediidasutusel tekiks veendumus, kas teostatud

³² The FATF Recommendations (viide 18), lk 12.

tehingud vastavad kliendi kohta eelnevalt teadaolevale informatsioonile. Samuti peab krediidasutus olema võimeline tuvastama kliendi tegevuses asjaolud, mis viitavad kuritegelikule tegevusele, rahapesule või terrorismi rahastamisele või mille seotud rahapesu või terrorismi rahastamisega on tõenäoline, sealhulgas viited ebatavalistele tehingutele ja tehingumustritele, millel ei ole mõistlikku või nähtavat majanduslikku või õiguspärast eesmärki või mis ei ole konkreetse ärispetsiifika jaoks iseloomulik. Tehingute jälgimise meetmed jagunevad seega kaheks. Esiteks peavad krediidasutused töötama välja meetmed, mis võimaldavad parameetrite või tunnuste alusel tehinguid reaajas jälgida ehk skriinida (*Ingl k screening*). Teiseks peavad olema välja töötatud meetmed, mis võimaldavad krediidasutusel hiljem tehinguid analüüsida ehk monitoorida (*Ingl k monitoring*).³³ Seega krediidasutuse sisemised protseduurireglid peavad andma kirjelduse, kuidas ettevõttes ärisuhte seiret teostatakse ning mis regulaarsusega toimub nii tehingute skriining kui ka monitooring.

Krediidasutus on ärisuhte seire käigus RahaPTS § 23 lg 2 p-dest 1-3 tulenevalt kohustatud regulaarselt ajakohastama hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud asjaomasid dokumente, andmeid või teavet.

Seadus ei näe ette konkreetset kliendiandmete ajakohastamise perioodi, mistõttu peab krediidasutus vastavalt kliendi riskiprofiilile teostama vajalikku andmete ajakohastamist. Näiteks võib krediidasutus kliendi suhtes rakendavate hoolsusmeetmete ajakohastamise ja läbivaatamise teha siis, kui esineb käivitavaid sündmusi, näiteks klient soovib saada uut toodet või teenust või kui tehingu korral on jõutud teatava künniseni. Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse (edaspidi EPA) suunisest tulenevalt võib samuti ka tehingute osas seirata ainult teatava künnise ületanud tehinguid. Kui krediidasutus on otsustanud seda teha, peavad nad tagama, et künnis on seatud mõistlikule tasemele ja on kehtestatud süsteemid, et tuvastada omavahel seotud tehinguid, mis koos arvestatuna ületaksid selle künnise.³⁴ FI on oma soovituslikus juhendis märkinud, et tavapärasemast kõrgemas riskiga klientide ja ärisuhte puhul tuleb olemasolevaid andmeid kontrollida sagedamini kui muude klientide ja ärisuhte puhul. Tavapäraselt on tavapärasemast kõrgema riskiga klientide ja ärisuhte andmete uuendamise

³³ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 50-51.

³⁴ Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis "Suunised riskitegurite kohta. Direktiivi (EL) 2015/849 artikli 17 ja artikli 18 lõike 4 alusel koostatud ühissuunised, milles käsitletakse kliendi suhtes rakendatavaid lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmeid ning tegureid, mida krediidi- ja finantseerimisasutused peaksid arvesse võtma, kui nad hindavad üksikute ärisuhte ja juhtehingutega seotud rahapesu ja terrorismi rahastamise riski". – European Banking Authority, JC 2017 37, 2018, lk 18. Arvutivõrgus: https://esasjointcommittee.europa.eu/Publications/Guidelines/Guidelines%20on%20Risk%20Factors_ET_04-01-2018.pdf (13.04.2020).

regulaarsus vähemalt kord aastas.³⁵ Seega on krediidasutustel võimalik määrata madala ja keskmise riskiastmega klientide puhul andmete ajakohastamise osas väiksem regulaarsus kui kord aastas ning FI suunistest lähtuvalt ajakohastada madala või tavapärase riskiga klientide andmeid kahe või kolme aasta tagant ning tavapärasemast kõrgema riskiga klientide andmeid vähemalt kord aastas.

1.1.3 Lihtsustatud hooldusmeetmed

Tulenevalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2015/849³⁶ (edaspidi IV direktiiv) artiklist 15 võib liikmesriik lubada kohustatud isikutele rakendada kliendi suhtes lihtsustatud hooldusmeetmeid juhul, kui liikmesriik või kohustatud isik on kindlaks teinud väiksema riskiga valdkonnad. Krediidasutused peavad seejuures määrama selgelt ära oma sisemistes protseduurireeglites lihtsustavate hooldusmeetmete kohaldamise korra, mis peab muuhulgas vastama seaduse nõuetele ja krediidasutuse riskihinnangu ning riskiisu dokumentidele. Sellisel juhul võib krediidasutus kohaldada hooldusmeetmeid lihtsustatud korras, kui ta on tuvastanud, et kliendi ja temaga seotud tegevuse näol on tegemist tavapärasemast madalama rahapesu või terrorismi rahastamise riskiga.

Lihtsustatud hooldusmeetmeid saab kohaldada kliendi osas ärisuhte loomisel või kliendi teostatud tehingu osas ärisuhte kestel või juhuti tehtava tehingu puhul.³⁷ Siseriiklikult on lihtsustatud hooldusmeetmete rakendamise kord reguleeritud RahaPTS §-s 32, millest tulenevalt võib krediidasutus kohaldada hooldusmeetmeid lihtsustatud korras juhul, kui riskihinnangus on tuvastatud, et selle majandus- või kutsetegevuse, valdkonna või asjaolude korral on tegemist tavapärasemast madalama rahapesu või terrorismi rahastamise riskiga olukorraga. Nimetatud paragrahvi lõikest 2 tulenevalt tuleb teha kindlaks, et ärisuhe või toiming on väiksema riskiga, ning krediidasutus määrab sellisele tehingule või kliendile tavapärasemast madalama riskiastme.

Väikese või madalama riskiga klientideks võivad kvalifitseeruda need kliendid, kelle osas on tuvastatud väiksema riski tunnuste esinemine. Väiksemat riski iseloomustavateks tunnusteks võivad RahaPTS § 34 lg-dest 2-3 tulenevalt olla:

³⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 50.

³⁶ 20. mai 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141, lk 73-115.

³⁷ *Ibidem*, lk 56.

- a. reguleeritud turul noteeritud äriühing, kelle suhtes kohaldatakse avalikustamiskohustusi, millega on kehtestatud nõuded, et tagada tegeliku kasusaaja puhul piisav läbipaistvus (RahaPTS § 34 lg 2 p 1);
- b. Eestis asutatud avalik-õiguslik juriidiline isik (RahaPTS § 34 lg 2 p 2);
- c. Eesti või Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi valitsusasutus või muu avalikke ülesandeid täitev asutus või Euroopa Liidu asutus (RahaPTS § 34 lg 2 p-d 3-4);
- d. enda nimel tegutsev krediidasutus või finantseerimisasutus, Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või kolmandas riigis asuv krediidasutus või finantseerimisasutus, kelle kohta kehtivad tema asukohariigis IV direktiivi nõuetega võrdväärsed nõuded, mille täitmise üle tehakse riiklikku järelevalvet (RahaPTS § 34 lg 2 p 5);
- e. klient, kes on pärit riigist või tema asukoht on riigis, milleks on Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriik või kolmas riik, kus on tõhusad rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemid, korruptsiooni ja muu kuritegeliku tegevuse tase on madal või, kus usaldusväärsete allikate, nagu vastastikuste hindamiste, aruannete või avaldatud järelearuannete kohaselt on kehtestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõuded, mis on kooskõlas FATF soovitustega (RahaPTS § 34 lg 3).

Lihtsustatud hooldusmeetmete rakendamine ei tähenda seejuures automaatselt seda, et kliendi suhtes ei peaks hooldusmeetmeid üldse rakendama. Üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hooldusmeetmete eristus võib teatud juhul tekitada meetmete eristamisel segadust, seega lihtsustatud hooldusmeetmete sisustamisel tuleks tõlgendada nende kohaldamist üldiste hooldusmeetmete kaudu, mis sisuliselt tähendab standardsete hooldusmeetmete asjakohasel juhul lihtsustatud korras kohaldamist.³⁸

Vaatamata asjaolule, et krediidasutustel on võimalik lähtuvalt oma riskihinnangust kohaldada kliendi suhtes lihtsustatud hooldusmeetmeid, võib kliendi osas kohaldada lihtsustatud hooldusmeetmeid vaid juhul ning olenemata kliendile määratud tavapärasemast madalamast riskiastmest, kui RahaPTS § 32 lg-dest 1-3 tulenevalt on riskihinnangu alusel tuvastatud madalama rahapesu või terrorismi rahastamise riskiga olukord ning ulatuses, milles krediidasutus tagab tehingute, toimingute ja ärisuhete piisava jälgimise, et oleks võimalik tuvastada ebatavalised tehingud ning võimaldada kahtlastest tehingutest teatamise. Seega lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamine tähendab, et krediidasutused võivad kohandada

³⁸ Hooldusmeetmete eristuse kohta vt Anitei, N. C., Gardikiotis, C. A. Money Laundering. National and European Regulations. – Jurnalul de Studii Juridice, Vol. 10, Issue 1-2, 2015, lk 19.

kliendi suhtes rakendatava hooldusmeetme või –meetmete arvu, ajastust või liiki viisil, mis vastab tuvastatud väikesele riskile.³⁹

Krediidiasutus võib hooldusmeetmeid kohaldada lihtsustatud korras RahaPTS § 33 lg-st 1 tulenevalt kliendi või tema esindaja isikusamasuse tuvastamisel usaldusväärsest ja sõltumatust allikast hangitud teabe põhjal ka ärisuhte loomise ajal, kui seda on vaja, et äritegevuse tavapärasest käiku mitte häirida. Nimetatud paragrahvi lõike teisest lausest tuleb sellisel juhul isikusamasuse kontrollimine viia lõpule võimalikult kiiresti ning enne siduvate toimingute tegemist. Üldiste hooldusmeetmete nõuete kohaselt tuleb kliendi või esindaja isikusamasus tuvastada enne ärisuhte loomist. Seega siinkohal on vajalik enne lihtsustatud meetme kohaldamist tuvastada RahaPTS § 34 reguleeritud väiksemat riski iseloomustav asjaolu.

RahaPTS § 33 lg-st 2 tulenevalt võib krediidiasutus lihtsustatud korras hooldusmeetmeid kohaldada ka tegeliku kasusaaja tuvastamisel, ärisuhte, juhuti tehtava tehingu või toimingust arusaamise ja riikliku taustaga isiku tuvastamise korral eeldusel, et krediidiasutus on tuvastanud kliendiga seonduvalt väiksemat riski iseloomustava asjaolu, mistõttu võib krediidiasutus valida hoolduskohustuse täitmise ulatuse ning selleks kasutatud teabe allika ja andmete usaldusväärsest ja sõltumatust allikast kontrollimise vajaduse.

RahaPTS § 20 lg 1 p-st 6 tuleneva ärisuhte seire teostamise kohustust võib krediidiasutus kohaldada lihtsustatud korras, kui on tuvastatud väiksemat riski iseloomustav asjaolu ning kui täidetud on vähemalt järgmised tingimused:

- a. kliendiga on sõlmitud kirjalikus, elektroonilises või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis kehtvusleping (RahaPTS § 33 lg 3 p 1);
- b. krediidiasutusele laekuvad ärisuhte raames maksed ainult konto kaudu, mis asub Eestis äriregistrisse kantud krediidiasutuses või välisriigi krediidiasutuse filiaalis või krediidiasutuses, mis on asutatud või mille tegevuskoht on Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või riigis, kus kohaldatakse IV direktiivi nõuetega võrdväärseid nõudeid (RahaPTS § 33 lg 3 p 2);
- c. ärisuhtes tehtavate tehingute sissetulevate või väljaminevate maksete koguväärtus aastas ei ületa 15 000 eurot (RahaPTS § 33 lg 2 p 3).

³⁹ Riskipõhise lähenemise põhimõtte alusel hooldusmeetmete kohaldamise sisustamise kohta vt Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis "Suunised riskitegurite kohta" (viide 34), lk 17.

Seega juhul kui täidetud on eelnevalt nimetatud tingimused ning kliendi puhul on tuvastatud tavapärasemast madalam riskiaste, võib krediidiasutus kohandada kliendi suhtes rakendavaid hoolsusmeetmeid ja läbivaatamist, tehes seda ainult siis, kui esineb teatud sündmus. Samuti võib krediidiasutus kohandada kliendi tehingute seire sagedust ja intensiivsust, seirates näiteks ainult teatava künnise ületanud tehinguid.⁴⁰

1.2 Kogutavad isikuandmed

1.2.1 Krediidiasutuste poolt kogutavate isikuandmete määratlus

Isikuandmed on isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 4 lg 1 alusel igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta. Tuvastatav füüsiline isik on isik, keda saab otseselt või kaudselt tuvastada, eelkõige selle identifitseerimistunnuse põhjal nagu nimi, isikukood, asukohateave või selle füüsilise isiku ühe või mitme füüsilise, füsioloogilise, geneetilise, vaimse, majandusliku, kultuurilise või sotsiaalse tunnuse põhjal. Andmete defineerimine isikuandmetena võib olla teatud olukordades keerukas, vaatamata sellele tuleks isikuandmetena käsitada kõiki andmeid, mis sisaldavad informatsiooni isiku kohta. Isikuandmed võivad sisaldada erinevat informatsiooni, olgu selleks tundlik või üldine informatsioon.⁴¹ Seega isikuandmete kaitse üldmääruse artiklis 4 toodud loetelu andmetest ei ole ammendav, mistõttu võib isikuandmetena käsitada kõiki andmeid, millel on kas otsene või kaudne seos konkreetse isikuga.

Krediidiasutused koguvad klientide suhtes nii kliendiga otseselt kui ka kaudselt seostuvaid isikuandmeid. Seega isikuandmete kogumise ulatus sõltub hoolsusmeetmest, mille täitmiseks asjakohaseid andmeid kogutakse. EPA suunise järgi peaks kogutava teabe ja andmete ulatus ning liik seejuures olema vastavuses krediidiasutuse äritegevuse olemuse ja suurusega, mistõttu on andmete kogumisele eelnevalt vajalik kindlaks teha, milliseid isikuandmeid tuleks üldse koguda.⁴²

⁴⁰ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 57.

⁴¹ Andmete defineerimine isikuandmete käsitlus põhineb allikal Rücker, D., Kugler, T. New European General Data Protection Regulation. A Practitioner's Guide. Germany: Hart Publishing 2018, lk 14-17.

⁴² Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis "Riskipõhise järelevalve suunised" (viide 23), lk 7.

1.2.2 Ärisuhte loomisel kogutavad isikuandmed

Käesolevas alapeatükis käsitleb autor üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavaid isikuandmeid, analüüsid eraldi iga hoolsusmeetme juures selle täitmiseks vajalike andmete, teabe ja dokumentide kogumist krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel. Kogutavate isikuandmete analüüsi juures on aluseks võetud ka Eestis tegutsevate krediidasutuste Swedbank AS ja Luminor Bank AS eraisiku kliendiandmete ankeedid (edaspidi kliendiandmete ankeet), milles küsitavad isikuandmed on välja toodud ka vastavalt käesoleva magistr töö Lisas 1 ja Lisas 2.

Isikusamasuse tuvastamise käigus koguvad krediidasutused kliendi kohta tuvastus ja -kontaktandmeid, milleks RahaPTS § 21 lg 1 p-dest 1-2 ja kliendiandmete ankeedist tulenevalt on nimi, perekonnanimi, sünniaeg, isikukood, andmed isikut tõendava dokumendi kohta, aadress, e-posti aadress ja kontakttelefon. Füüsilisest isikust kliendi esindaja kohta kogub krediidasutus RahaPTS § 21 lg 1 p 3 alusel teabe esindusõiguse ja selle ulatuse osas, kui esindusõigus ei tulene seadusest, siis esindusõiguse aluseks oleva dokumendi.

Juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamisel kogub krediidasutus RahaPTS § 22 lg 1 kohaselt andmed kliendi juriidilise isiku ärinime või nime, registrikoodi või registreerimisnumbri, juhataja või juhatuse liikmete või muu seda asendava organi liikmete nimed ja nende volitused juriidilise isiku esindamisel ning juriidilise isiku sidevahendite andmed.

Nii füüsilisest kui ka juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamisel peab krediidasutus seejuures veenduma esitatud andmete õigsuses, kasutades selleks usaldusväärsest ja sõltumatust allikast pärit teavet, milleks RahaPTS § 21 lg-dest 2-3 tulenevalt on füüsilise isiku puhul isiku tõendav dokument, välisriigis välja antud kehtiv reisidokument, juhiluba, alla 7-aastase isiku puhul sünnitõend, ning RahaPTS § 22 lg-dest 2-3 tulenevalt juriidilise isiku puhul ligipääsu omamisel äriregistri või muude asjakohaste registrite andmete kaudu või nõuab kliendilt esitamiseks asjakohase registri registrikaardi, registreerimistunnistuse või nimetatud dokumendiga võrdväärse dokumendi.

Füüsilisest ja juriidilisest isikust kliendi või esindaja isikusamasuse tuvastamise käigus kogutavad isikuandmed on seega RahaPTS sätestatud suhteliselt täpsel viisil. Samas võttes arvesse riskipõhise lähenemise põhimõtet, on krediidasutustel võimalik vastavalt oma

riskihinnangus olevale määratlusele koguda kliendilt isikuandmeid ulatuses, mis on krediidasutuste hinnangul vajalikud hoolsusmeetmete eesmärkide täitmiseks. Järelikult on seadusest tulenevalt ja antud analüüsis arvesse võetud kliendiandmete ankeedis välja toodud isikuandmed üks võimalik osa isikusamasuse tuvastamisel kogutavate andmete suhtes.

Kliendisuhte loomisel kogub krediidasutus RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 tulenevalt andmeid ka asjaolu kohta, kas isik on riikliku taustaga isik, tema pereliige või tema lähedaseks kaastöötajaks peetav isik. Riikliku taustaga isiku tuvastamiseks märgib klient kliendiandmete ankeedist tulenevalt informatsiooni selle kohta, kas kliendi, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja puhul on tegemist riikliku taustaga isikuga. Sealhulgas esitab klient riikliku taustaga isiku kohta andmed tema positsiooni, asutuse ning isikukoodi või sünniaja kohta. Seadusest tulenevalt on krediidasutusel kohustus hankida teavet ning teha hangitud teabe põhjal kindlaks, kas ärisuhte loomisel on tegemist riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötajaga.

Seega on seadusest tulenev määratlus sellises olukorras vajalike andmete ulatuse osas küllaltki laiaulatuslik. Samas kui lähtuda riikliku taustaga isiku definitsioonist, milleks RahaPTS § 3 p-st 11 tulenevalt on füüsiline isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid, on võimalik teha vastavad järeldused sellise isiku tuvastamiseks. Kuivõrd riikliku taustaga isiku staatuse määrab tema positsioon, siis sellise isiku tuvastamiseks on eelkõige vajalik tuvastada vastava isiku ametikoht või positsioon avaliku võimu täitjana.

Juriidilisest isikust kliendi tegeliku kasusaaja tuvastamiseks peab krediidasutus võtma RahaPTS § 20 lg 1 p-st 3 tulenevalt meetmeid ulatuses, mis võimaldab tal veenduda selles, et ta teab, kes on tegelik kasusaaja. RahaPTS § 9 lg-st 9 tulenevalt on juriidilisest isikust kliendi tegelik kasusaaja vajalik tuvastada alati, välja arvatud juhul, kui kliendi puhul on tegemist reguleeritud turul noteeritud äriühinguga, millele kohaldatakse Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olevaid avalikustamisnõudeid või samaväärseid rahvusvahelisi standardeid, millega tagatakse omanikke käsitletava teabe piisav läbipaistvus, korteriomandi- ja korteriühistuseaduses⁴³ sätestatud korteriühistu puhul, ning hooneühistuseaduses⁴⁴ sätestatud hooneühistu puhul. Tegeliku kasusaaja tuvastamisel on seejuures krediidasutusel võimalik otsustada, mis ulatuses ta nimetatud isiku tuvastamiseks meetmeid võtab. Eelnev tähendab seda, krediidasutused ei ole seadusest tulenevalt kohustatud tegelikku kasusaajat

⁴³ Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. – RT I, 09.05.2017, 15.

⁴⁴ Hooneühistuseadus. – RT I, 13.03.2014, 87.

identifitseerima. Samas on krediidasutus kohustatud vajadusel FI-le selgitama tegeliku kasusaaja ja omandi- ja kontrollstruktuuri tuvastamiseks kohaldatud meetme ja selleks valitud kontrollimeetmete valikut.⁴⁵

Juriidilise isiku tegeliku kasusaaja tuvastamine toimub astmeliselt, kus iga järgmise astme juurde siirdub kohustatud isik siis, kui eelmise astme puhul ei ole võimalik tegelikku kasusaajat määrata. Esimese etapi juures üritatakse tegeliku kasusaajana tuvastada füüsiline isik või isikud, kes tegelikult lõplikult kontrollivad juriidilist isikut või omavad selle üle muul moel mõju või kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle ja kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse, olenemata aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse suuruselt.⁴⁶ Selliseks olukorraks võib olla näiteks kontrolli omamine läbi personaalsete sidemete, ettevõtte rahastamisskeemide, sest esinevad lähedased perekondlikud suhted, ajaloolised või lepingulised suhted.

Kui esimeses etapis ei õnnestu tegelik kasusaaja tuvastada, siis käsitatakse tegelike kasusaajatena isikuid, kes omavad või kontrollivad juriidilist isikut otsese või kaudse osaluse kaudu. Siinkohal tuleb arvestada ka perekondlikku seost⁴⁷ ja lepingulist seost, millena käsitatakse olukorda, kus ühel isikul võib olla läbi lepinguliste suhete rohkem osalust, kui see nähtub esitatud dokumentidest.⁴⁸ Eelnevalt kirjeldatud etappides võimalikud seosed ja isikud tehakse kindlaks juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamiseks esitatavate dokumentide alusel, milleks on RahaPTS § 22 lg-dest 2-3 tulenevalt asjakohase registri registrikaart, registreerimistunnistus või nimetatud dokumentidega võrdväärne dokument või kontrollib krediidasutus tegeliku kasusaaja andmeid talle ligipääsetavast registrist. Kui kirjeldatud etappides ei ole võimalik tuvastada tegeliku kasusaaja isikut, käsitatakse tegeliku kasusaajana RahaPTS § 9 lg-st 4 tulenevalt füüsilisest isikust kõrgema juhtorgani liiget. Selliseks isikuks või isikuteks võivad olla näiteks juriidilise isiku juhatuse või nõukogu liikmed.⁴⁹

⁴⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 39.

⁴⁶ Tegeliku kasusaaja tuvastamise etappide kohta vt Rahandusministeeriumi juhend "Juhis tegeliku kasusaaja määramiseks". Rahandusministeerium, lk 1. Arvutivõrgus: https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/tegelike_kasusaajate_andmete_esitamise_juhis.pdf (15.04.2020).

⁴⁷ Perekondliku seosena käsitatakse olukorda, kus omanike hulgas on seotud isikud läbi pereliikmete suhete, näiteks elukaaslased.

⁴⁸ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 39.

⁴⁹ *Ibidem*, lk 39.

Kui krediidasutusel ei ole võimalik tuvastada tegeliku kasusaaja isikut asjakohasest registrist, siis esitab klient krediidasutusele asjakohase registri registrikaardi, registreerimistunnistuse või eelnevalt nimetatud dokumendiga võrdväärse dokumendi või asjakohase juriidilise isiku asutamisdokumendi.⁵⁰ Sõltuvalt tegeliku kasusaaja tuvastamiseks esitatud dokumendist registreerib ja säilitab krediidasutus vastavatel dokumendil kajastuva teabe. Juriidilise isiku registrikaardil või registreerimiskaardil kajastub tavapäraselt nii tegelikke kasusaajaid puudutav kui ka muid omanikke puudutavad isikuandmed, see tähendab eelkõige isikute nimed, isikukoodi või sünniajad.

Tegeliku kasusaaja tuvastamiseks on seega nii seadusest kui ka FI soovituslikust juhendist antud küllaltki täpsed suunised, mille abil või kasutamisel on võimalik tegelik kasusaaja tuvastada. Seadusest tulenevalt peab krediidasutus võtma tegeliku kasusaaja tuvastamiseks vajalikus ulatuses meetmeid, mis iseenesest ei määratle sellise isiku tuvastamiseks vajalike meetmete sisu, ulatust ega meetmete kohaldamise käigu kogutavate isikuandmete kogumise vajadust. Samas on RahaPTS § 22 lg-s 3 sätestatud juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamiseks vajalike dokumentide loetelu, mille abil võiks olla võimalik tegeliku kasusaaja, sh omandi- ja kontrollstruktuuri edukas tuvastamine. Ka FI soovituslikust juhendist tulenevalt on antud krediidasutustele etappidena suunised, milliste dokumentide või teabe alusel on võimalik tegelik kasusaaja tuvastada.

RahaPTS § 20 lg 1 p-i 4 ja lg 2 kohaselt on krediidasutus kohustatud tuvastama ärisuhte eesmärgi, sealhulgas kliendi kutse- või tegevusala, olulisemate tehingupartnerite kohta käiva informatsiooni. Selleks kogub krediidasutus kliendiandmete ankeedist tulenevalt andmeid konto avamise ja kasutamise eesmärgi ning põhjuse kohta, kasutatavate toodete ja teenuste kohta, seose kohta Eestiga ja seda kinnitava tõendi, ning kliendi ametikoha, sealhulgas positsiooni ja tegevusvaldkonna kohta. Kliendiandmete ankeedist tulenevalt kogub krediidasutus kliendilt ka finantsandmeid. Finantsandmetega seonduvateks kogutavateks andmeteks on keskmine sissetulek kuus, sissetuleku allikas, oodatav tehingute maht kuus, sh laekuvad ja väljaminevad maksed ning sularaha sissemaksed ja väljamaksed, ettevõtluskäive, välismaksete riigid ning informatsioon kontode kohta teistes pankades, sealhulgas panga nimi ja riik.

⁵⁰ *Ibidem*, lk 36.

FI soovituslikust juhendist tulenevalt on ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamise eesmärgiks saada eelkõige igakülgne arusaam ja ülevaade kliendist, et juba ärisuhte loomise faasis oleks võimalik tuvastada kliendiga seonduvad kõrgemat riski iseloomustavad asjaolud⁵¹. Samuti on FI suunises toodud täpsem kirjeldus ning ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamise käigus kogutavate andmete vajalikkus⁵², mistõttu on krediidasutustel võimalik antud hoolsusmeetme sisustamisel või hoolsusmeetme eesmärgi täitmiseks vajalike andmete kogumisel lähtuda FI soovituslikus juhendis sätestatust.

Üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte loomisel kogutavaid isikuandmeid ja nende ulatust ei ole alati võimalik seega täpselt ja selgelt kindlaks määrata seadusest tulenevate hoolsusmeetmete kohaldamise nõuete kirjeldustes. Samuti ei ole FI soovituslikus juhendis antud täpset ja selget määratlust isikuandmete ulatuse osas, mis on vajalikud RahaPTS-st tulenevate üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete eesmärkide täitmiseks ärisuhte loomisel. Järelikult lasub seadusest tulenevate üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate teabe ja dokumentide, sealhulgas isikuandmete ulatuse määratlus eelkõige konkreetse krediidasutuse riskipõhise lähenemise põhimõtte käsitusest.

1.2.3 Ärisuhte ajal kogutavad isikuandmed

Käesolevas alapeatükis käsitleb autor üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavaid isikuandmeid, analüüsides eraldi iga hoolsusmeetme juures selle täitmiseks vajalike andmete, teabe ja dokumentide kogumist krediidasutuste poolt ärisuhte ajal. Kogutavate isikuandmete analüüsi juures on aluseks võetud ka kliendiandmete ankeedid (vt käesoleva töö Lisa 1 ja Lisa 2) ning Swedbank AS ja Luminor Bank AS üldtingimused.

Ärisuhte ajal on krediidasutused kohustatud RahaPTS § 20 lg 1 p-st 6 tulenevalt teostama kliendi suhtes ärisuhte seiret. Ärisuhte seire hõlmab RahaPTS § 23 lg 2 p-st 1, 3, 4, 5 tulenevalt ärisuhtes tehtud tehingute kontrolli, tehingus kasutatud vahendite allika ja päritolu tuvastamist ning suurema tähelepanu pööramist ärisuhtes tehtavatele tehingutele, kliendi tegevusele ja asjaoludele, mis viitavad kuritegelikule tegevusele, rahapesule või terrorismi rahastamisele või mille seotus rahapesu või terrorismi rahastamisega on tõenäoline, sealhulgas keerukatele, suure väärtusega ja ebatavalistele tehingutele ja tehingumustritele, millel ei ole mõistlikku või nähtavat majanduslikku või õiguspärast eesmärki või mis ei ole konkreetse ärispetsiifika jaoks

⁵¹ *Ibidem*, lk 46-47.

⁵² *Ibidem*, lk 45-49.

iseloomulik. Seega ärisuhte ajal teostatava tehingute kontrolli käigus on krediidasutustel õigus asjakohasel juhul nõuda kliendilt lisateavet ja dokumente tehingute ning tehingutes kasutatud vahendite päritolu tuvastamiseks.

Ärisuhte ajal krediidasutusega ärisuhtes olevalt kliendilt täiendava teabe tehingute või toimingute kohta kogumine tähendab sisuliselt kliendilt tehingu aluseks olevate dokumentide küsimist, milleks võib näiteks olla kliendi ja kolmanda osapoolse vaheline leping, mille alusel on krediidasutusel võimalik veenduda, et tehtud või kavandatud tehing vastab kliendi äriprofiilile, sealhulgas kliendi tegevusalale ja valdkonnale.

Tulenevalt rahvusvahelise sanktsiooni seaduse (edaspidi RSans) § 20 lg 1 p-st 1 on krediidasutus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse mõistes erikohustustega isik, mistõttu lasub krediidasutustel kohustus kohaldada hoolsusmeetmeid finantssanktsiooni rikkumise riski või kahtluse korral (RSans § 21 lg 3). Finantssanktsiooni rikkumise riski või kahtluse tuvastamiseks peab krediidasutus tehingute reaalses jälgimiseks ning hindamiseks ehitama üles infotehnoloogilise lahendi ehk automaatsed IT-süsteemid, mis selekteerivad etteantud parameetrite alusel välja reaalses tehingud, panna kohustuse krediidasutuse töötajatele tehingute manuaalseks läbivaatamiseks või rakendada eelneva kahe meetme vahepealset kombinatsiooni.⁵³

Tehingute jälgimise käigus tuvastatud kahtluse korral peab krediidasutus seega RSans § 21 lg 2 p 1 kohaselt hoolsusmeetmetena koguma kliendilt asjakohasel juhul lisateavet selle kohta, kas temaga ärisuhtes olev isik on finantssanktsiooni subjekt või kavandatud või tehtav tehing või toiming rikub finantssanktsiooni, ning kontrollima seda lisadokumentide, andmete või teabe põhjal, mis pärineb usaldusväärsest ja sõltumatust allikast. Rahapesuvastane ennetav raamistik küll nõuab finantstehingute kontrollimist, kuid sellised toimingud hõlmavad klientide suhtes suures mahus isikuandmete töötlemist, sealhulgas kogumist ja säilitamist, mille kogumise või töötlemise vajadus teatud juhul tekitab siseriikliku seaduse pinnalt küsitavusi.⁵⁴ Eestis tegutsevate krediidasutuste Swedbank AS üldtingimustest⁵⁵ ja Luminor Bank AS üldtingimustest⁵⁶ tulenevalt on vastavatel krediidasutustel õigus küsida ja kliendi kohustusena

⁵³ *Ibidem*, lk 52.

⁵⁴ Mitsilegas, V., Vaoula, N. The evolving EU Anti-Money Laundering Regime: Challenges for Fundamental Rights and the Rule of Law. – Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 23, 2016, lk 279.

⁵⁵ Swedbank AS Üldtingimused (viide 12), lk 10.

⁵⁶ Luminor Bank AS Üldtingimused (viide 12), lk 5.

edastada krediidasutusele asjakohasel juhul andmeid või dokumente tehingu vastaspoole või muu tehinguga seotud isiku kohta. Seejuures on krediidasutustel õigus küsida kliendilt ka tehingu aluseks olevate dokumentidena näiteks müügi-, üüri-, tarnelepinguid, kui ka kaubaga seotud dokumente.

Eelnevat arvesse võttes võib seega olukorras, kus krediidasutusega ärisuhtes olevale kliendile on laekumas makse kolmandalt osapoolelt, kellel krediidasutusega lepingulist suhet ei ole ning kellelt laekuva makse osas tekib krediidasutusel RSans § 21 lg 3 mõistes finantssanktsiooni rikkumise kahtlus seoses maksja isiku ehk kolmanda osapoolega, võib krediidasutus paluda kliendil esitada hoolsusmeetmete täitmiseks RSans § 21 lg 2 p 1 kohaselt kolmanda osapoole ehk tehingu vastaspoole isikuandmed, sealhulgas maksja nime, perekonnanime, isikukoodi või sünniaja. Kui klient keeldub kolmanda osapoole suhtes selliste andmete esitamisest või kolmas osapool ei ole nõus selliseid andmeid ka kliendile esitama, on krediidasutustel RahaPTS § 43 lg-st tulenevalt õigus keelduda tehingu tegemisest ning äärmuslikul juhul ka kliendiga kestvusleping RahaPTS § 42 lg 2 p-st 2 tulenevalt etteteatamistähtaega järgimata erakorraliselt üles öelda, kuivõrd krediidasutus ei ole võimeline sellises olukorras rakendama kliendi suhtes seadusest tulenevaid hoolsusmeetmeid.

Järelikult olukorras, mil krediidasutus on tehingute reaalses jälgimisel tuvastanud tehtava tehingu suhtes finantssanktsiooni rikkumise osas kahtluse, on krediidasutus kohustatud saavutama veendumuse lisateabe kogumise abil, et tegemist ei ole finantssanktsiooni rikkumisega. Kuivõrd seadustes ei ole piiritletud või defineeritud antud olukorras vajalike andmete või teabe kogumise sisu või ulatust, on krediidasutustel RahaPTS tulenevalt nii õigus kui ka kohustus koguda asjakohasel juhul isikuandmeid ja muud teavet ulatuses, mis on krediidasutuse hinnangul vajalik sellise hoolsusmeetmete eesmärgi täitmiseks.

Siseriiklik seadusandlus ei ole täpsustanud tehingute kontrolli käigus kogutavaid asjakohaseid andmeid, mistõttu on RahaPTS mõttes krediidasutusel sisuliselt võimalik küsida andmeid talle vajalikus ulatuses, mis tekitaksid krediidasutusele veendumuse, et teostatud tehing või toiming vastab kliendi tavapärasele äritegevusele ning ei ole vastavuses RahaPTS või RSans tulenevatele nõuetele. Nii siseriiklikud seadused kui ka FI soovituslik juhend ei ole täpselt määratlenud ärisuhte seire käigus teostatava tehingute kontrolli käigus kogutavate andmete kogumise ulatust, mistõttu on keeruline hinnata sellise hoolsusmeetme eesmärgi täitmiseks vajalike isikuandmete täpsust ja vastavust hoolsusmeetme kohaldamise eesmärgile.

RahaPTS § 23 lg 2 p-st 2 tulenevalt on krediidasutusel kohustus ajakohastada hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud asjaomaseid dokumente, mis tähendab, et vastavalt kliendi riskiastmest tulenevale ajakohastamise regulaarsusele peab klient uuendama juba krediidasutusele esitatud isikuandmeid. Seega ärisuhte seire käigus tuleb eelkõige uuendada andmeid kliendi, tema esindaja ja esindusõiguse, tegeliku kasusaaja ning ärisuhte eesmärgi ja olemuse kohta.⁵⁷

Samas ei ole seadus täpsustanud andmete uuendamise käigus vajalike andmete uuendamise ulatust, seega seaduses sätestatu alusel tekib küsimus, kas andmete uuendamisel on krediidasutused kohustatud uuendama kõiki juba ärisuhte loomisel hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutuid andmeid, dokumente ja teavet või on juba eelnevalt kliendi kohta kogutud andmete uuendamine vajalik ärisuhte seire teostamisel vaid teatud mahus. Järelikult tuleb ka käesoleva hoolsusmeetme kohaldamise eesmärgi sisustamisel ning hoolsusmeetme eesmärgi täitmiseks vajalike isikuandmete uuendamise, st uuesti kogumise ulatuse korral hindama krediidasutus.

Krediidasutused on RahaPTS-st tulenevalt kohustatud järgima kõiki üldiseid hoolsusmeetmeid, kuid valima selliste hoolsusmeetmete kohaldamise viisi ja ulatuse, seejuures lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise korra, võttes arvesse seaduses ning siseriiklikes ja rahvusvahelistes juhendites sätestatud. Seaduses kirjeldatud üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete ulatus on mitmete hoolsusmeetmete kohaldamise korral jäetud RahaPTS-s täpselt määratlemata. Samuti FI soovituslik juhend ja teised pangandusvaldkonna juhised on suuniste andmisel jäänud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate andmete, teabe ja dokumentide ulatuse määratlemisel üldsõnaliseks. Järelikult on ka seaduse ja asjakohaste juhendite alusel keeruline hinnata, milliseid isikuandmeid, teavet ja dokumente ning millises ulatuses krediidasutused hoolsusmeetmete eesmärgi täitmiseks koguvad, ning kas selliste isikuandmete kogumine ja ulatus on proportsionaalne nende kogumise eesmärgiga.

Lihtsustatud ja üldiste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte loomisel kogutavaid isikuandmeid on võimalik määratleda seega krediidasutuste kliendiandmete ankeetides ärisuhte loomisel kogutavate isikuandmete kogumise alusel. Samas ei ole kehtiva seaduse alusel võimalik määratleda, kas ärisuhte ajal hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud

⁵⁷ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 49.

andmete uuendamisel on krediidasutused kohustatud uuendama ja koguma juba kõik eelnevalt kogutud isikuandmed või piisab teatud ulatuses andmete uuendamisest selleks, et täita seadusest tulenevat hooldusmeetmete eesmärki. Järelikult nii ärisuhte loomisel kui ka ärisuhte ajal on krediidasutustel võimalik määrata vajalik kogutavate isikuandmete maht ja ulatus, mis isikuandmete kaitse põhimõtetest tulenevalt ei pruugi aga olla eesmärgipärane andmesubjekti ehk kliendi suhtes.

2. TUGEVDATUD HOOLSUSMEETMED ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISEL

2.1 Hoolsusmeetmete eesmärk ja sisu

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise kohustust ning selgitab selliste hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärki, võttes aluseks krediitiasutuste poolt hoolsusmeetmete kohaldamise ulatust määrava riskipõhise põhimõtte.

Tulenevalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2018/843⁵⁸ (edaspidi V direktiiv) artiklist 18 on krediitiasutused kohustatud isikutena kohustatud rakendama suurema riskiga klientide suhtes tugevdatud hoolsusmeetmeid selleks, et kõnealuseid riske asjakohaselt juhtida ja maandada. V direktiivi artiklist 18 tulenevalt peavad krediitiasutused uurima mõistlikus ulatuses kõigi selliste tehingute tausta ja eesmärki, mille puhul esineb vähemalt üks järgmistest tingimustest – tegemist on keeruka tehinguga, ebatavaliselt suuremahulise tehinguga, tehingute puhul on kasutatud ebatavalisi tehingumustreid, tehingutel ei ole selget majanduslikku või õiguslikku eesmärki. Eelkõige peavad krediitiasutused selliste tehingute puhul laiendama ärisuhte seire ulatust ja laadi, et teha kindlaks, kas kõnealused tehingud või toimingud on kahtlased. Seega kui kliendiga seonduvalt on tuvastatud kõrgendatud rahapesu ja terrorismi rahastamise risk võib kliendi suhtes olla vajalik tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamine. Tugevdatud hoolsusmeetmete puhul on seega tegemist üldiste hoolsusmeetmete juures täiendavate ehk tugevdatud meetmetega, mille rakendamisel ei ole seejuures välistatud üldiste kohustuslike hoolsusmeetmete rakendamine, mis on reguleeritud RahaPTS §-s 20.

V direktiiv annab suunised kõrgemat riski iseloomustavate asjaolude tuvastamiseks ja maandamiseks tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamise näol. Riskipõhise lähenemise põhimõttest lähtudes on aga krediitiasutustele ette nähtud hoolsusmeetmete rakendamise vahemik ning lõplikke meetmete kohaldamise valiku ja ulatuse määrab krediitiasutus ise, mistõttu võib krediitiasutuse jaoks olla mõistlikum valida tugevdatud meetmete kohaldamine ka olukorras, kus tegelikult on kliendi puhul tegemist tavapärasest riski omava isikuga. Sellise loogika kohaldamine annab krediitiasutusele kindluse, et rahapesu ja terrorismi rahastamise riskid on viidud miinimumini ning nad on kohustatud isikutena oma seadusest tulenevat

⁵⁸ 30. mai 2018. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL. ELT L 156, lk 57.

kohustust järginud. Samas tekitab sellise lähenemise kasutamine andmekaitse poole pealt küsitavusi hoolsusmeetmete käigus kogutavate isikuandmete ulatuse eesmärgipärasuse osas.

Eestis on hoolsusmeetmete tugevdatud kord reguleeritud RahaPTS-s, mille § 36 lg-st 1 tulenevalt on krediidasutus kohustatud kohaldama tugevdatud hoolsusmeetmeid, et asjakohaselt juhtida ja maandada tavapärasemast kõrgemat rahapesu ja terrorismi rahastamise riski. Tugevdatud hoolsusmeetmed ei asenda seejuures klientide suhtes rakendatavaid tavapäraseid hoolsusmeetmeid, vaid neid tuleb rakendada lisaks üldistele hoolsusmeetmetele (vt käesoleva töö ptk 1.1.2).⁵⁹ RahaPTS §-s 36 nimetatud olukordadele täiendavalt võib seejuures esineda olukordi, kus tugevdatud meetmete rakendamine on kliendiga seonduvatest riskidest tulenevalt vajalik. Seega on oluline, et krediidasutus on oma riskihinnangus kaardistanud kõrgemat riski omavad olukorrad, mille esinemisel on vajalik ka vastavaid meetmeid rakendada. Samas ei tohiks omaette eesmärk ei olla riskantsemate tehingute või kõrgema riskiga klientide vältimine või teenindamata jätmine. Kaasnevate riskide maandamiseks tuleks lihtsalt kohaldada täiendavaid asjakohaseid meetmeid, mis aitavad tuvastatud riske juhtida ja maandada. Krediidasutus peab iseseisvalt määratlema, millised tugevdatud hoolsusmeetmed on just krediidasutuse olukorras kõige asjakohasemad.⁶⁰

Rahapesuga seonduvad erinevad Eestiga spetsiifilised riskid. Suuremat riski iseloomustavad asjaolud on kirjeldatud siseriiklikult ka RahaPTS §-s 37, mida krediidasutus on kohustatud oma riskihinnangute koostamisel ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel vähemalt arvesse võtma. Seejuures määrab krediidasutus oma sisemistes protseduurireeglites iseseisvalt kindlaks, kas ta rakendab neid asjaolusid kogumis, osaliselt või eraldi alustena hoolsusmeetmete tugevdatud korras kohaldamiseks. Eestiga seotud spetsiifilised riskid ja meetodid on kirjeldatud FI soovituslikus juhendis, mis kirjeldab riske kolmes erinevas faasis, milleks on süsteemi asetamine, kihistamine ja integreerimine.⁶¹ RahaPTS §-s 37 nimetatud suuremat riski iseloomustavate asjaolude loetelu puhul on tegemist lahtise loeteluga, millele täiendavaid suurema riski asjaolusid võivad tuvastada krediidasutused ka ise.⁶² Lisaks siseriiklikele spetsiifilistele riskidele peaksid krediidasutused riskide hindamisel võtma alati arvesse ka Euroopa Komisjoni riikideülest riskihindamist, rahapesu andmebüroodelt ja

⁵⁹ Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis "Suunised riskitegurite kohta" (viide 34), lk 18.

⁶⁰ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse seletuskiri. 459 SE, lk 46. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/28698eab-c7d6-4810-bd86-ab61f5a0883b> (27.04.2020).

⁶¹ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), Lisa 1, lk 1.

⁶² RahaPTS seletuskiri (viide 60), lk 46.

õiguskaitseasutustelt kogutavat teavet ning kliendi suhtes rakendavate esialgsete hoolsusmeetmete protsessis kogutavat teavet.⁶³

Suurema riskiga klientidena võib seega käsitada isikuid, kelle osas tuleb rakendada tugevdatud hoolsusmeetmeid või kelle osas on teada muid riski suurendavaid tegureid. Suuremat riski omavad asjaolud on seega RahaPTS § 36 lg-dest 2-3 ja § 37 lg-dest 2-4 käsituse alusel järgnevad:

- a. isiku välimus või käitumine võib viidata variisikuks olemisele (RahaPTS § 36 lg 2 p 1);
- b. riikliku taustaga isik, välja arvatud kohalik riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedane kaastöötaja (RahaPTS § 36 lg 2 p 2);
- c. klient, kes on pärit suure riskiga kolmandast riigist või tema elu- või asukoht on suure riskiga kolmandas riigis (RahaPTS § 36 lg 2 p 3);
- d. klient või tehingus osalev isik või ametiteenust kasutav isik on pärit sellisest riigist või territooriumilt või tema elu- või asukoht, kus usaldusväärsete allikate, nagu vastastikuste hindamiste, aruannete või avaldatud järelaruannete kohaselt ei ole kehtestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise tõhusaid süsteeme, mis on kooskõlas FATF soovitustega, või mida loetakse madala maksumääraga territooriumiks (RahaPTS § 36 lg 2 p 4);
- e. isiku suhtes on teada eelnev rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus (RahaPTS § 36 lg 3);
- f. ärisuhe toimib ebatavalistel asjaoludel, sealhulgas keeruliste ja ebatavaliselt suuremahuliste tehingute ning ebatavaliste tehingumustrite korral, millel ei ole mõistlikku, selget majanduslikku või õiguspärast eesmärki või mis ei ole konkreetse ärispetsiifika jaoks iseloomulik (RahaPTS § 37 lg 2 p 1);
- g. kliendiks on suurema riskiga geograafilise piirkonna resident (RahaPTS § 37 lg 2 p 2 ja lg 4);
- h. kliendiks on juriidiline isik või muu juriidilise isiku staatust mitteomav isikute ühendus, mis tegeleb personaalse varahaldusega (RahaPTS § 37 lg 2 p 3);
- i. kliendiks on suuri sularahakoguseid käitlev ettevõtja (RahaPTS § 37 lg 2 p 4);
- j. kliendiks oleval või temaga seotud äriühingul on variaktsionärid või esitajaaktsiad (RahaPTS § 37 lg 2 p 5);

⁶³ Riskihinnangu koostamise põhimõtete kohta vt Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis "Suunised riskitegurite kohta" (viide 34), lk 7.

- k. kliendiks oleva äriühingu omandistruktuur näib äriühingu tegevust silmas pidades ebatavaline või liiga keeruline või ei ole võimalik kindlaks teha tegelikku kasusaajat (RahaPTS § 37 lg 2 p 6).

Krediidiasutused peavad RahaPTS § 36 lg 2 p-st 1 tulenevalt alati kohaldama hoolsusmeetmeid tugevdatud korras kui isikusamasuse tuvastamisel või esitatud teabe kontrollimisel on tekkinud kahtlus esitatud andmete tõlevastavuses või dokumentide ehtsuses või tegeliku kasusaaja tuvastamises. V direktiivi preambulas on märgitud, et füüsiliste ja juriidiliste isikute andmete täpne identifitseerimine ja kontrollimine on rahapesu või terrorismi rahastamisega võitlemisel ülimalt oluline. Seega olukorras, kus isikusamasuse tuvastamisel esitatud teabe osas tekib kahtlusi, võib krediidiasutus kliendisuhete loomisel RahaPTS § 38 lg 2 p-st 1 tulenevalt täiendava meetmena tuvastada kõigi äriühingust kliendi tegelike kasusaajate isikusamasuse, kaasa arvatud nende, kelle osalus on alla 25 protsendi. Samuti võib krediidiasutus teostada kliendi suhtes sõltumatut kontrolli, tuvastada põhjendused ja asjaolud keerukate omandistruktuuride kasutamise osas ning hankida lisateavet kliendi ja tema tegeliku kasusaaja rikkuse allika või päritolu kohta.⁶⁴ Nimetatud täiendavate meetmete kohaldamine on vajalik selleks, et veenduda juba kliendi kohta esitatud andmetes ja informatsioonis. Lisateabe kogumine annab krediidiasutusele veendumuse, et kliendi suhtes määratletud riskiaste vastab nii krediidiasutuse riskihinnangule kui ka seadusest tulenevatele nõuetele.

Kohustus tugevdatud korras hoolsusmeetmete kohaldamiseks on RahaPTS § 36 lg 2 p-st 2 tulenevalt ka olukorras, kus klient või kliendi pereliige või kliendile teadavaolevalt lähedal seisev isik on riikliku taustaga isik, välja arvatud kohalik riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedane kaastöötaja.

Riikliku taustaga isik on füüsiline isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid või samaväärseid ülesandeid.⁶⁵ Selleks, et riikliku taustaga isikuid tulemuslikult ärisuhte loomisel tuvastada, peavad krediidiasutused töötama välja juhendi, mis annaks käitumisjuhise, kuidas kliendilt endalt sellist informatsiooni küsida. Samuti peavad olema määratletud usaldusväärsed allikad, mille abil on võimalik asjakohasel juhul esitatud informatsiooni kontrollida. Ette võib tulla olukordi, kus klient ise ei ole teadlik, et ta on riikliku taustaga isik või on selliseks isikuks tema pereliige või lähedane kaastöötaja. Seega

⁶⁴ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 58.

⁶⁵ *Ibidem*, lk 41.

isikusamasuse tuvastamisel kliendisuhte loomisel on vajalik kliendile selgitada võimalikult täpselt ametipositsioone, mille puhul loetakse isik riikliku taustaga isikuks.⁶⁶

Riikliku taustaga isikute puhul peab krediidasutus seega võtma asjakohaseid meetmeid, et teha kindlaks ärisuhtes kasutatava vara ja rahaliste vahendite allikas, et olla kindel, et klient ei tegele korrupsiooni kaudu või kuritegelikul teel saadud tuluga. Samuti peab riikliku taustaga isikuga ärisuhte loomisel või jätkamisel kooskõlastama antud otsust krediidasutuse kõrgema juhtkonnaga.⁶⁷ Riikliku taustaga isikust kliendi puhul on krediidasutus RahaPTS § 41 lg-st 1 tulenevalt kohustatud rakendama kliendi suhtes meetmeid, et teha kindlaks kliendi rikkuse päritolu ja nende rahaliste vahendite allikad, mida ärisuhtes või tehingute tegemisel kasutatakse, teostama ärisuhte seiret tugevdatud korras ning saama sellise kliendiga ärisuhte loomiseks või jätkamiseks heakskiidu krediidasutuse kõrgemalt juhtkonnalt. Seejuures rakendab krediidasutus RahaPTS § 41 lg-st 3 tulenevalt riikliku taustaga isikute suhtes tugevdatud meetmeid seni, kuid mitte vähem kui 12 kuu jooksul peale riikliku taustaga isiku ametipositsiooni lõppemist, kuni krediidasutus on kindel, et riikliku taustaga isikutele omaseid riske enam kliendi puhul ei esine.

Hoolsusmeetmete tugevdatud korras kohaldamine on RahaPTS § 36 lg 2 p-dest 3-4 tulenevalt kohustuslik kui klient on pärit suure riskiga kolmandast riigist või tema elu- või asukoht või makse saaja makseteenuse pakkuja asukoht on suure riskiga kolmandast riigist või kui klient või tema kase saaja makseteenuse pakkuja asukoht on riigis, kus ei ole kehtestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise tõhusaid süsteeme. Juhul kui krediidasutus puutub kokku majandustegevuses tehtava tehingu või kliendi kaudu kokku ehk klient on ise pärit või tema elu- või asukoht või makse saaja või makse adressaadi makseteenuse pakkuja asukoht on suure riskiga kolmandas riigis, kohaldab ta lisaks standardsetele hoolsusmeetmetele täiendavaid meetmeid.⁶⁸

Suure geograafilise riskiga piirkondade hulka tuleks seega lugeda terrorismi rahastamise kahtluse osas kõrgendatud riskiga riigid või territooriumid, riigid kus usaldusväärsete allikate, nagu vastastikuste hindamiste, üksikasjaliku hindamise aruannet või avaldatud järelaruannete kohaselt ei ole kehtestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteeme või seal esinevad olulised puudused, riigid või territooriumid, kus usaldusväärsete allikate kohaselt on

⁶⁶ Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend “Rahapesu andmebüroo soovitusel protseduurireeglite ja sisekontrollieeskirja koostamiseks” (viide 24), lk 3.

⁶⁷ Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis “Suunised riskitegurite kohta” (viide 34), lk 19-20.

⁶⁸ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 66.

korruptsiooni või muu kuritegeliku tegevuse tase märkimisväärne või mille suhtes on kehtestatud sanktsioonid, embargo või nendega sarnased meetmed näiteks Euroopa Liidu või ÜRO poolt, riik või territoorium, mis rahastab või toetab terrorismi või mille territooriumil tegutsevad Euroopa Liidu või ÜRO poolt kindlaks määratud terroristlikud organisatsioonid, ning riigid või territooriumid, milliste osas usaldusväärsete allikate kohaselt on Eestiga seotud kõrgendatud rahapesu ja terrorismi rahastamise riskid.⁶⁹ Suure riskiga kolmandas riigis tegutseva füüsilisest või juriidilisest isikust kliendi puhul on krediitiasutus RahaPTS § 39 lg 1 p-dest 1-5 tulenevalt kohustatud tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus hankima lisateavet kliendi ja tema tegeliku kasusaaja, ärisuhte planeeritava sisu, kliendi ja tema tegeliku kasusaaja rahaliste vahendite ning rikkuse päritolu, planeeritud või teostatud tehingute põhjuste kohta.

IV direktiivi preambulas on märgitud, et krediitiasutused peavad kliendi suhtes vähemalt tugevdatud hoolsusmeetmeid rakendama, kui kliendi puhul on tegemist suure riskiga kolmandates riikides tegutseva füüsilise või juriidilise isikuga. Samas ei tohiks suure riskiga kolmandate riikide loetellu mittekuuluvaid riike ei peaks automaatselt pidama tõhusaid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteeme omavateks riikideks ning nendes riikides tegutsevaid füüsilisi isikuid või nendes riikides asutatud juriidilisi isikuid tuleks hinnata riskipõhise põhimõtte alusel.⁷⁰

Riikide või geograafiliste piirkondade või jurisdiktsioonidega seotud kõrgendatud riskide hindamisel tuleb arvesse võtta mitmeid asjaolusid, kuivõrd riikidega seotud riskide hindamisel võib tekkida olukord, kus rahvusvahelise hindamise käigus on leitud, et mingis riigis on tõhusad rahapesu ja terrorismi rahastamise süsteemid, kuid samas teise rahvusvahelise hindamise kohaselt on tegemist märkimisväärselt suure korruptsiooni kuritegevusega riigiga. Sellistes olukordades peaks krediitiasutus lähtuma alati suurema ohuallika põhimõttes ehk kui esinevad asjaolud, mis paigutavad kliendi suurema riski kategooriasse, siis peaks sellest ka lähtuma. Eelistatult tuleb alati aga lähtuda eelkõige Eesti spetsiifilistest riskidest.⁷¹

Lisaks peavad krediitiasutused suuremale riskile viitavate asjaolude hindamisel arvestama RahaPTS § 37 lg-st tulenevalt toote, teenuse, tehingu või edastamiskanaliga seotud riski

⁶⁹ Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend "Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks" (viide 19), lk 8.

⁷⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 36), lk 77.

⁷¹ Riskihindamise põhimõtete sisustamise kohta vt Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend "Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks" (viide 19), lk 8.

suurendava asjaoluna olukorda, kus on tegemist eeskätt privaatpangandusega, toote pakkumise või tehingu tegemise või vahendamisega, mis võib soodustada anonüümsust, tundmatutelt või mitteseotud kolmandatelt isikutelt saadud maksetega, ärisuhte või tehinguga, mis luuakse või algatatakse viisil, mille puhul ei viibita kliendi, tema esindaja või tehingu poolega samas kohas, või uute toodete ja uute äritavadega, sealhulgas edastamismehhanismi või uue areneva tehnoloogia kasutamisel nii uute kui ka olemasolevate toodete puhul. Seega peavad krediitiasutused selliste riskifaktorite hindamiseks määratlema iga pakutava toote või teenuse liigi ja mahu lõikes hinnates põhjalikult seejuures kõiki oma teenuseid ja tooteid ning nendega kaasnevaid võimalikke riske.⁷²

Krediitiasutus kohaldab tugevdatud hoolsusmeetmeid RahaPTS § 36 lg-st 3 tulenevalt alati ka olukorras, kui ta on riskihinnangu alusel tuvastanud, et kliendiga seonduv majandus- või kutsetegevus, valdkond või muud asjaolud on krediitiasutuse jaoks tavapärasemast suurema rahapesu või terrorismi rahastamise riskiga olukorraga. Tugevdatud meetmetena võib krediitiasutus RahaPTS § 38 lg 2 p-dest 2-4 koguda kliendilt täiendavat teavet ärisuhte, tehingu või toimingu eesmärgi ja olemuse kohta, samuti tehtavate tehingute tegeliku teostamise kohta, et välistada tehingute näilisus ning ärisuhtes tehtavas tehingus kasutatavate vahendite allika ja päritolu tuvastamiseks.

Ärisuhte vältel teostab krediitiasutus tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus RahaPTS § 38 lg-st 3 tulenevalt ka tõhustatud ärisuhte seiret, mis hõlmab ärisuhtes tehtud tehingute kontrolli suurendamist, tagamaks, et tehingud on kooskõlas kohustatud isiku teadmistega kliendist, tema tegevusest ja riskiprofiilist. Ärisuhte seire katab kogu kliendi ärisuhte ning selle elutsükli, sealhulgas sissetulevaid tehinguid, mille kohta kehtib eraldi tehingus kasutatud vahendite allika ja päritolu tuvastamise nõue.⁷³ Seega tavapärasemast kõrgema riskiga klientide suhtes, kelle osas rakendub kas seadusest tulenev kohustus tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamiseks või krediitiasutuse riskihinnangust tulenev vajadus meetmete tugevdatud korras kohaldamiseks, teostab krediitiasutus täiendavaid hoolsusmeetmeid, mis eelkõige väljendub lisateabe hankimises ning tugevdatud tehingute kontrollis ärisuhte vältel.

Klientidega seonduvad riskid on muutlikud ning kliendisuhete ajal võib algselt madala või keskmise riskiastmega kliendi riskiaste tõusta. Seega hindamaks, kas kliendi suhtes on vajalik

⁷² *Ibidem*, lk 9.

⁷³ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 50.

kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid, peab krediidasutus teostama kõikide klientide suhtes ärisuhte seiret selleks, et hinnata, kas kliendiga seonduvalt on ilmnenud suuremat riski iseloomustavaid asjaolusid, mille tõttu on vajalik tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamine. Siseriiklikult on reguleeritud suuremat riski iseloomustavad tunnused ja asjaolud ning antud krediidasutustele suunised suuremat riski omavate klientide suhtes tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamise kord. Sisuliselt tähendab tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamine seda, et krediidasutus kohaldab lisaks standardsetele hoolsusmeetmetele ka täiendavaid hoolsusmeetmeid, kogudes kliendilt selleks asjakohasel juhul vajalikke andmeid, lisateavet ja dokumente selleks, et juhtida ja maandada kliendiga seonduvaid riske ning olla teadlik ennetavate meetmete võtmiseks kliendiga seonduvatest suuremat riski omavate asjaolude juhtimiseks ja maandamiseks. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärk on seega RahaPTS § 36 lg-st 1 tulenevalt asjakohaselt juhtida ja maandada tavapärasest kõrgemat rahapesu ja terrorismi rahastamise riski olukorras, mil kliendiga seonduvalt on tuvastatud RahaPTS § 36 lg-s 2 või § 37 lg-tes 2-4 nimetatud suuremat riski iseloomustav asjaolu.

2.2 Kogutavad isikuandmed

2.2.1 Ärisuhte loomisel kogutavad isikuandmed

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte loomisel kogutavaid isikuandmeid.

Ärisuhte loomisel on krediidasutus kohustatud kohaldama RahaPTS § 36 lg 2 p-st 1 tulenevalt hoolsusmeetmeid tugevdatud korras isikusamasuse tuvastamisel olukorras, kui esitatud teabe kontrollimisel on tekkinud kahtlus esitatud andmete tõelevastavuses või dokumentide ehtsuse või tegeliku kasusaaja tuvastamises. Seega sellises olukorras võib krediidasutus RahaPTS § 38 lg 2 p-st 1 tulenevalt koguda täiendavat teavet lisadokumentide, andmete või teabe näol selleks, et veenduda tuvastava isiku isikusamasuses. Üldiste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogub krediidasutus kliendilt isikuandmed tema nime, elukoha, isikukoodi, kontaktandmete ning isikut tõendava dokumendi kohta (vt käesoleva töö ptk 1.2.2). Tugevdatud meetmete kohaldamisel võib krediidasutus seega asjakohasel juhul teha lisateabe saamiseks kliendile päringu ja/või kontrollida olemasolevat teavet usaldusväärsest ja sõltumatust allikast. Näiteks võib krediidasutusel olla vajadus esitatud andmete ja teabe kontrollimiseks rahvastikuregistrist või tehes päringu politsei- ja piirivalveametile kliendi isikut tõendava dokumendi kohta.

Krediidiasutus on ärisuhte loomisel kohustatud kohaldama RahaPTS § 36 lg 2 p-st 2 tulenevalt hoolsusmeetmeid tugevdatud korras, kui ametiteenust kasutav isik või klient on riikliku taustaga isik, välja arvatud kohalik riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedane kaastöötaja. RahaPTS § 41 lg 1 kohaselt tuleb riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja suhtes kohaldada järgmisi hoolsusmeetmeid: saada kõrgemalt juhtkonnalt heakskiit selle isikuga ärisuhte loomiseks, rakendama meetmeid, et teha kindlaks selle isiku rikkuse päritolu ja nende rahaliste vahendite allikad, mida ärisuhtes või juhuti tehingute tegemisel kasutatakse, ning teostada ärisuhet tugevdatud korras.

Kõrgema riskiga kohaliku riikliku taustaga isiku suhtes tugevdatud hoolsusmeetmete käigus kogub krediidiasutus seega andmeid lisaks üldkorras kohaldatavate hoolsusmeetmete käigus kogutavatele andmetele andmeid riikliku taustaga isiku rikkuse allika ja päritolu kohta. Rikkuse allika ja päritolu tuvastamine tähendab seda, et krediidiasutus tuvastab suurema ja üldisema vaate kliendi rikkusest ehk kõikide kliendi varade allikast. See annab krediidiasutustele sisendit, kui palju võiks kliendil rahalisi vahendeid olla ja kust klient need rahalised vahendid sai. Lisaks kliendi käest vastava informatsiooni küsimisele võib sellist informatsiooni olla võimalik koguda ka avalikest andmebaasidest ning muudest avalikest või mitteavalikest andmetest, näiteks kinnisturegistrist, majanduslike huvi deklaratsioonist ning äriühingute registritest.⁷⁴ Samuti peab kõrge riskiga riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja suhtes kohaldada RahaPTS § 41 lg 1 p-st 3 tulenevalt ärisuhte seiret tugevdatud korras. Tugevdatud korras ärisuhte seire kohaldamine tähendab RahaPTS § 38 lg-st 3 tulenevalt tavapärasemast sagedamini ärisuhte seire kohaldamist, sealhulgas hiljemalt kuus kuud pärast ärisuhte loomist riskiprofiili uuesti hindamist.

Täiendavad hoolsusmeetmed on reguleeritud RahaPTS § 38 lg-s 2, millest tulenevalt võib krediidiasutus küsida lisadokumente, andmeid ja teavet isikusamasuse tuvastamisel, ärisuhte, tehingu või toimingu eesmärgi ja olemuse kohta, ärisuhtes tehtavate tehingute tegeliku teostamise kohta, samuti tehingus kasutatavate vahendite allika ja päritolu tuvastamiseks, et välistada tehingute näilisus. Seega olukorras, mil krediidiasutused on RahaPTS § 36 lg 2 või § 37 lg-tes 2-4 tulenevalt või riskihinnangu alusel muu kliendiga kõrgemat riski omava asjaolu, on krediidiasutused kohustatud kohaldama kliendi suhtes tugevdatud hoolsusmeetmeid, kogudes kliendilt RahaPTS § 38 lg 2 kohaselt esitatud teabe kohta kliendilt lisaandmeid ning

⁷⁴ *Ibidem*, lk 44.

dokumente selleks, et maandada rahapesu ja terrorismi rahastamise riske. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamine ei välista järelkult kliendilt juba üldiste hoolsusmeetmete käigus isikuandmete kogumist, vaid üldiste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud isikuandmed (vt käesoleva töö ptk 1.2.2) kogub krediidasutus ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel.

Tugevdatud hoolsusmeetmete käigus kogutavate isikuandmete määratlemine on seega seaduse alusel keerukas, kuivõrd vajalikud isikuandmed ning nende ulatus sõltub konkreetsest ärisuhtest ja kliendist ning kliendiga seonduvatest riskidest. Krediidasutused on kohustatud iseseisvalt hindama ja määratlema tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärgi täitmiseks vajalikud isikuandmed ja nende ulatuse, mistõttu tekitab küsimusi krediidasutuse poolt tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud isikuandmete eesmärgipärasus. Kehtiva seaduse ja pangandusvaldkonna juhendid annavad krediidasutustele küll üldiseid soovitusi ning kirjeldavad tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärke kui ka vajalike riskifaktorite ilmnemise korral kohustuse täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamiseks, kuid selliste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate vajalike isikuandmete ulatus on jäetud määratlemata, mis tekitab küsimuse, kas krediidasutused järgivad kliendi suhtes tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel kogutavate isikuandmete suhtes eesmärgipärasuse põhimõtet või koguvad krediidasutused kliendi suhtes isikuandmeid ulatuses, mille kogumisel saab lugeda RahaPTS-s sätestatud tugevdatud hoolsusmeetmete eesmärgid küll täidetuks, kuid mille kogumise eesmärk ei puugi tegelikult olla vastavuses seaduses sätestatud tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärgiga.

2.2.2 Ärisuhte ajal kogutavad isikuandmed

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte ajal kogutavaid isikuandmeid.

Ärisuhte ajal on krediidasutus kohustatud tugevdatud meetmeid kohaldama RahaPTS § 36 lg-st 2 tulenevalt riikliku taustaga isikute, nende pereliikmete või lähedaste kaastöötajate, samuti geograafiliselt suure riskiga piirkonnast või territooriumilt pärit klientide suhtes. Selliste riskitegurite ilmnemisel on RahaPTS § 38 lg 2 p-st 2 tulenevate täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutusel võimalik koguda kliendi suhtes isikuandmeid ärisuhte, tehingu või toiminguga eesmärgi ja olemuse kohta ning kontrollida esitatud teavet

lisadokumentide, andmete või teabe põhjal, mis pärinevad usaldusväärsest ja sõltumatust allikast.

Ärisuhte eesmärk ja sellest arusaamine hõlmab RahaPTS § 20 lg-st 2 tulenevalt krediidasutuse teadmisi kliendi peamistest tehingupartneritest, koostööpartneritest, kutse- või tegevusalast, tegevus- või elukohast ja maksetavadest. Tehingute aluseks olevate dokumentide ja teabe küsimise võimalus on krediidasutusel ka üldiste ja lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamisel. Seega asjakohasel juhul või tehinguga või toiminguga seonduva kahtluse tekkimise korral on krediidasutusel nii õigus kui ka seadusest tulenev kohustus pärida kliendilt lisateavet. Samuti on krediidasutusel õigus koguda RahaPTS § 38 lg 2 p-st 3 tulenevalt lisateavet tehingute tegeliku teostamise kohta, et välistada tehingute näilisus. Nimetatud hooldusmeede annab võimaluse krediidasutusele lisateabe kogumiseks näiteks tehingu aluseks olevate lepingute, tollidokumentide ja muu taolise osas selleks, et veenduda selles, et tehing on teostatud krediidasutusele algselt esitatud teabe kohaselt.

Täiendava teabe ja dokumentide kogumine tehingus kasutatavate vahendite allika ja päritolu tuvastamiseks tulenevalt RahaPTS § 38 lg 2 p-st 4 on vajalik selleks, et tuvastada tehingus kasutatud vahendid ning kontrollida, kas selliste vahendite olemasolu ja allikas vastab kliendi tegevusalale ja valdkonnale. Swedbank AS üldtingimustes punktist 11.2.3 tulenevalt on krediidasutusel õigus nõuda tehingus kasutatava raha või vara seadusliku päritolu selgitamiseks kliendilt andmeid ja dokumente tehingu kohta või tehingupartneri või tehinguga seotud muu isiku kohta. Kui klient keeldub sellise teabe esitamisest, võib krediidasutus tehingust üldtingimuste punktist 11.3 tulenevalt keelduda või tagastada saatjale raha, mis on juba kliendile laekunud.⁷⁵ Võttes arvesse, et eelnimetatud õiguse sellise lisateabe kogumiseks on krediidasutused sätestanud oma üldise õigusena tunne oma klienti põhimõtte täitmise eesmärgil, siis on krediidasutusel sellise lisateabe ja informatsiooni kogumise õigus nii lihtsustatud kui ka tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamisel. Seega krediidasutusel on selliste andmete kogumiseks õigus alati, kui krediidasutus on pidanud kliendiga seonduvast riskist tulenevalt vajalikuks sellise teabe küsimist.

Tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamisel peab krediidasutus RahaPTS § 38 lg-st 3 tulenevalt kohaldama tavapärasemast sagedamini ärisuhte seiret, sealhulgas hiljemalt kuus kuud pärast ärisuhte loomist hindama uuesti kliendi riskiprofiili. Ärisuhte seire tõhustamine

⁷⁵ Swedbank AS Üldtingimused (viide 12), lk 10.

tähendab kontrollimeetmete arvu ja tiheduse suurendamist, valides tehingute näitajad, mida täiendavalt kontrollitakse. Seega on krediidasutusel ärisuhte ajal tõhustatud ärisuhte seiret rakendades koguda kliendilt täiendavat teavet ja dokumente ärisuhtes tehtavate tehingute tegeliku teostamise kohta, et välistada tehingute näilisus.⁷⁶

Sarnaselt üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte ajal kogutavate isikuandmete määratlematusele seaduses ja siseriiklikes juhendis, on ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus teostatava ärisuhte seire raames kogutavate andmete ulatus jäetud krediidasutuste otsustada (vt käesoleva töö ptk 1.2.3). Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ärisuhte seire teostamine tõhustatud viisil tähendab erinevalt üldiste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus teostavast ärisuhte seirest seda, et tugevdatud korras meetmete kohaldamisel kontrollib ja kogub lisateavet krediidasutus tihedama regulaarsusega kui üldiste hoolsusmeetmete kohaldamisel tavapärase riskiastmega kliendi suhtes. Seega kogub krediidasutus ka andmeid, teavet ja dokumente tihedamalt kui tavapärase riskiastmega kliendi suhtes.

Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise vajalikkus sõltub eelkõige kliendiga seonduvast riskist või riskide kogumist. Seega on tugevdatud meetmete kohaldamise kohustus krediidasutusel seaduses nimetatud kõrgemat riski iseloomustavates olukordades, kohaldades meetmeid tugevdatud korras, kui krediidasutus on ka vastavalt ärisuhtest ja kliendist ning temaga seonduvatest riskidest tulenevalt tuvastanud kliendiga seonduvalt kõrgendatud riski iseloomustavad asjaolud. Tugevdatud hoolsusmeetmete sisu on eelkõige üldiste hoolsusmeetmete tõhustatud korras kohaldamine, see tähendab, et tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel peab krediidasutus küsima täiendavaid andmeid, teavet ja dokumente, kuid mille määratlus ja ulatus on seadusest ning finantsvaldkonna juhenditest tulenevalt ebatäpne.

Erinevalt üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete mahu ja ulatuse määratlemisest, mille rakendamisel kogutavate isikuandmete mahtu on võimalik hinnata krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel kliendiandmete ankeetides kogutavate isikuandmete alusel, on tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel kogutavate isikuandmete maht ja ulatus seadusest ja finantsvaldkonna juhenditest tulenevalt jäetud määratlemata. Seega on krediidasutus seadusest tulenevat tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärki arvesse võttes kohustatud küll koguma täiendavat teavet, kuid määratlemata on jäänud sellise

⁷⁶ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 58.

vajaliku teabe või isikuandmete ulatus, mistõttu on krediitiasutustele jäetud tugevdatud hooldusmeetmete rakendamisel vajalike isikuandmete, teabe ja dokumentide kogumise osas kaalutusõigus. Selliselt kirjeldatud tugevdatud hooldusmeetmete eesmärgid aga võivad tekitada krediitiasutuste poolt isikuandmete kogumisel olukorra, kus isikuandmeid kogutakse mahus, mis ei ole tegelikult vajalik hooldusmeetmete eesmärgi täitmiseks, rikkudes seejuures kliendi isikuandmete kaitse põhiõigus.

3. ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISE EESMÄRGIPÄRASUS HOOLSUSMEETMETE JÄRGIMISEL

3.1 Eesmärgipärasuse põhimõtte määratlus

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor isikuandmete töötlemise eesmärgipärasuse põhimõtet, selgitades eesmärgipärasuse põhimõtte sisu ning krediidasutuste poolt kohaldatavate hoolsusmeetmete üldist eesmärki.

Isikuandmete töötlemise eesmärgipärasuse põhimõtte on reguleeritud isikuandmete kaitse üldmääruses artikkel 5 lg 1 punktis b). Nimetatud artiklist tulenevalt kogutakse isikuandmeid täpselt ja selgelt kindlaksmääratud ning õiguspärasel eesmärgidel ning neid ei töödelda hiljem viisil, mis on nende eesmärkidega vastuolus. Eesmärgipärasuse põhimõtte on kõige olulisem andmekaitse põhimõtte, kuivõrd hinnang, kas andmetöötlus vastab muudele andmekaitsepõhimõtetele, sõltub paljudel juhtudel asjaomasest eesmärgist. Isikuandmete kaitse seaduse⁷⁷ § 14 p-st 2 tulenevalt tähendab eesmärgikohasus isikuandmete täpselt ja selgelt kindlaksmääratud õiguspärasel eesmärgidel kogumist ning töötlemist vaid viisil, mis on nende eesmärkidega kooskõlas. Seega tuleb eesmärgipärasuse põhimõtte sisustamisel hinnata eesmärgi täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust. Eesmärgi täpsus on oluline tingimus isikuandmete seaduslikuks töötlemiseks ja eeltingimus muude andmete kvaliteedinõuete kohaldamiseks, sealhulgas piisavus, asjakohasus ja vajalikele piirangutele vastavus, samuti kogutud andmete täpsus ja säilitamise nõuded. Selle põhimõtte eesmärk on kaitsta andmesubjekti ehk antud kontekstis klienti, kehtestades piirangud andmete kasutamisele vastutavate töötlejate ehk krediidasutuste poolt. Teisisõnu, eesmärgi piiramine ehk täpsus seab piirid, mille raames võib antud otstarbel kogutud isikuandmeid töödelda ja neid edasiseks töötlemiseks kasutada.⁷⁸ Seega andmete kogumine kliendisuhete loomisel ja edasine andmete töötlemine kliendisuhete ajal peab rangelt piirduma vaid vajaliku tegevusega ning isikuandmeid ei tohiks täiendavalt töödelda viisil, mis ei ole krediidasutuste poolt isikuandmete kogumise eesmärgiga kooskõlas.⁷⁹

Isikuandmete kaitse üldmääruses ei ole termin “täpne” sisuliselt lahti kirjutatud, see tähendab puuduvad konkreetsed kriteeriumid ja juhiseid selle kohta, mida tähendab täpne eesmärk.

⁷⁷ Isikuandmete kaitse seadus¹. – RT I, 04.01.2019, 11.

⁷⁸ Rücker, Kugler (viide 40), lk 54.

⁷⁹ Mitsilegas, Vaoula (viide 53), lk 280.

Eesmärgi täpsuse detailsus sõltub seega põhimõtteliselt konkreetsest olukorrast, milles isikuandmeid kogutakse. Järelikult võib olla piisav mõnel selgel ja arusaadaval juhul asjakohase täpsustuse andmiseks lihtsast määratlusest. Igal juhul tuleb asjaomane eesmärk või eesmärgid täpsustada enne isikuandmete kogumist, see tähendab hiljemalt siis, kui isikuandmeid tegelikult kogutakse. Krediidiasutuse seisukohast on seega oluline eelnevalt kaaluda, mis otstarbel või mis eesmärkidel konkreetseid isikuandmeid kavatsetakse kasutada ning isikuandmete töötlemine, mille puhul ei ole kindlaks määratud konkreetset ja piiritletud eesmärki, on ebaseaduslik.

Krediidiasutus vastutava töötlejana võib tema käsutuses olevaid isikuandmeid seega koguda üksnes juhul, kui ta saab mõistlikkuse piires kindel olla, et selliste isikuandmete kogumise eesmärk on täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane. Andmete täpsuse tagamise kohustust tuleb vaadelda andmetöötluse eesmärki silmas pidades.⁸⁰ Iga täpselt ja selgelt kindlaksmääratud eesmärgi alusel isikuandmete töötlemiseks on tarvis õiguslikku alust. Eraelu puutumatus ja andmekaitset tuleks kohaldada kui inimõigusi ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hooldusmeetmete kohaldamisel peaks alati olema selge õiguslik alus, mis on proportsionaalne töödeldavate isikuandmetega.⁸¹

Konkreetse eesmärgi ulatuse ja piirangute puhul rakendatakse kooskõla põhimõtet, see tähendab, et andmete kasutamise eesmärgid peavad olema kooskõlas esialgse õigusliku alusega. Mida selline kooskõla aga täpsemalt hõlmab, ei ole kindlaks määratud, ning seda tõlgendatakse iga üksikjuhtumi puhul eraldi. Tõlgendamise puhul peab arvestama seost isikuandmete töötlemise eesmärgi ja kavandatud eesmärkide vahel. Konteksti, milles isikuandmeid on kogutud, arvestades andmesubjekti mõistlikku ootust selliste andmete töötlemiseks, kavandatud edasise töötlemise tagajärgi andmesubjektidele ning sobivate kaitsemeetmete olemasolu.⁸² Isikuandmete kogumise eesmärk, selle täpsus, selgelt kindlaksmääratus ja õiguspärasus on seega tihedalt seotud ka kogutavate isikuandmete täpsuse ja selgelt kindlaksmääratusega. Selleks, et isikuandmete kogumine oleks vastavuses isikuandmete kogumise eesmärgiga, peavad krediidiasutuste poolt eesmärgi täitmiseks kogutavad isikuandmed olema täpselt ja selgelt määratletud.

⁸⁰ Handbook on European data protection law. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, lk 122-127. Arvutivõrgus: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-dataprotection_en.pdf (10.04.2020).

⁸¹ Voss, W. G. jt. Privacy, E-Commerce, and Data Security. – International Lawyer Vol. 46 2012, lk 100.

⁸² Handbook on European data protection law (viide 80), lk 123-124.

Krediidiasutuste poolt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgil üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate ja töödeldavate isikuandmete töötlemist tuleb käsitada V direktiivi artiklist 43 tulenevalt avaliku huvi küsimusena isikuandmete kaitse üldmääruse mõistes. Siinkohal tekitab küsimusi, mil määral saab eesmärgina üldist huvi pakkuvat küsimust V direktiivi artikkel 43 mõistes käsitleda andmete töötlemiseks oleva asjakohase õigusliku alusena.⁸³

Euroopa Andmekaitseinspektori poolt koostatud arvamuses⁸⁴ IV direktiivi kohta kritiseeriti muuhulgas isikuandmete töötlemist selgelt kindlaksmääratud eesmärgipärasuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele vastavalt. RahaPTS § 1 lg-st 1 tulenevalt on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eesmärk ettevõtluskeskkonna usaldusväärsust ja läbipaistvust suurendades tõkestada Eesti Vabariigi rahandussüsteemi ning majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks. RahaPTS § 48 lg-st 2 tulenevalt on krediidiasutustel lubatud seaduse rakendamisel kogutud isikuandmeid töödelda üksnes rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgil ning neid andmeid ei tohi täiendavalt töödelda viisil, mis ei vasta nimetatud eesmärgile, kuid selliste hoolsusmeetmete ulatuse ja täpse viisi peab krediidiasutus määrama iseseisvalt. RahaPTS seletuskirjast tulenevalt on toodud seaduse eesmärgina võidelda tõhusalt rahapesu ja terrorismi rahastamise kuritegude vastu, samal ajal säilitades Euroopa Liidu kui sisepiirideta ala toimimise põhimõtteid ja –väärtusi.⁸⁵ Hoolsusmeetmete kohaldamise ulatus ja viis on jäetud seega suures osas krediidiasutuste otsustada võttes arvesse seadusest tulenevaid nõudeid ning krediidiasutuse riskihinnangu määratlusest hoolsusmeetmete kohaldamise ulatuse osas. Selline määratlematus ka siseriikliku õiguse tasandil tekitab aga küsitavusi krediidiasutuste poolt kogutavate isikuandmete ulatuse osas.

Lähtudes seega RahaPTS § 1 lg-st 1 ning § 48 lg-st 2 tulenevatest eesmärkidest krediidiasutuste poolt isikuandmete töötlemiseks on üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete kogumise ja töötlemise täpsed eesmärgid:

a. teada, kes on klient või kliendi esindaja (RahaPTS § 20 lg 1 p-d 1-2);

⁸³ Mitsilegas, Vaoula (viide 53), lk 282.

⁸⁴ Euroopa Andmekaitseinspektori arvamuse kokkuvõtte komisjoni ettepaneku kohta, millega muudetakse direktiive (EL) 2015/849 ja 2009/101/EÜ. ET C 85, lk 3-5. Arvutivõrgus: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/17-02-02_opinion_aml_ex_summ_et.pdf (21.04.2020).

⁸⁵ RahaPTS seletuskiri (viide 60), lk 5-6.

- b. teada, kes on kliendi tegelik kasusaaja ja saada aru kliendi omandi- ja kontrollstruktuurist (RahaPTS § 20 lg 1 p 3);
- c. teada, kas isik on riikliku taustaga isik, tema pereliige või tema lähedaseks kaastöötajaks peetav isik (RahaPTS § 20 lg 1 p 5);
- d. teada kliendi rikkuse allika ja vara päritolu (RahaPTS § 20 lg 4);
- e. saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest, juhuti tehtavast tehingu või toimingust (RahaPTS § 20 lg 1 p 4 ja lg 2);
- f. teostada ärisuhte seiret (RahaPTS § 20 lg 1 p 6 ja § 23).

Eelnevalt nimetatud eesmärgid on seega aluseks krediidasutuste poolt isikuandmete kogumise korral nii üldiste, lihtsustatud kui ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise korral. Vastavalt hoolsusmeetmete ulatusele, see tähendab, kas tegemist on üldiste, lihtsustatud või tugevdatud hoolsusmeetmetega määrab krediidasutus oma sisemistes protseduurireeglites selliste hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärkide täitmise käigus kogutavate andmete, teabe ja dokumentide kogumise ulatuse.

3.2 Isikuandmete kogumise eesmärgipärasus ärisuhte loomisel

3.2.1 Füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamine

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

Krediidasutuse poolt füüsilisest isikust kliendi ja/või esindaja isikusamasuse tuvastamise eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt veenduda selles, et ta teab kes on tema klient või kliendi esindaja. Isikusamasuse tuvastamisel peab krediidasutus seejuures tuvastama füüsilise isiku RahaPTS § 21 lg-s 3 nimetatud dokumentide alusel, mille täpsem loetelu on toodud isikut tõendavate dokumentide seaduses⁸⁶. Selliste isikuandmete kogumise vajadus ning eesmärk on seega krediidasutusele vajalik nii kliendiga ärisuhte loomiseks kui ka rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõuete täitmiseks.

⁸⁶ Isikut tõendavate dokumentide seadus – RT I, 31.01.2020, 14.

Füüsilisest isikust kliendi ja esindaja isikusamasuse tuvastamisel koguvad krediidasutused RahaPTS § 21 lg-st 1 ja kliendiandmete ankeedist tulenevalt järgmised tuvastusandmed:

- a. Nimi ja perekonnanimi - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt tuvastada kliendi või esindaja isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg 1 p-st 1. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- b. Sünniaeg - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt tuvastada kliendi või esindaja isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg 1 p-st 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- c. Isikukood - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt tuvastada kliendi või esindaja isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg 1 p-st 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- d. Andmed isikut tõendava dokumendi kohta - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt tuvastada kliendi või esindaja isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg-st 3. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- e. Kliendi esindaja esindusõigust näitav dokument - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 2 tulenevalt tuvastada ja kontrollida kliendi esindaja esindusõigus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg 1 p-st 3. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

Füüsilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamisel koguvad krediidasutused kliendiandmete ankeedist tulenevalt järgmised kontaktandmed:

- a. Aadress ja kontaktaadress (riik, maakond, omavalitsus, linn või vald, tänav, maja, korter, sihtnumber) – eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt tuvastada kliendi või esindaja isikusamasus. Kliendi elukoha andmete kogumise eesmärk on krediidasutuse ja kliendi vahelise kliendisuhete haldamise käigus suhtluse võimaldamiseks⁸⁷. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 21 lg 1 p-st 2 ja lg-st 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

⁸⁷ Swedbank Üldtingimused (viide 12), lk 3.

- b. E-posti aadress, kontakttelefon ja suhtluskeel – eesmärk on krediidasutuse ja kliendi vahelise ärisuhte käigus suhtluse võimaldamiseks⁸⁸. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

Ärisuhte loomisel üldiste või lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamisel kogutavate isikuandmete kogumine on seega eesmärgipärane, kuivõrd hoolsusmeetme eesmärk on täpne, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja andmete kogumine õiguspärane.

Juhul kui krediidasutuse kliendiks on RahaPTS § 36 lg 2 p-des 3-4 alusel tegemist geograafiliselt suurema riskiga riigist või territooriumilt, on krediidasutus kohustatud kliendi suhtes kohaldama tugevdatud hoolsusmeetmeid. RahaPTS § 38 lg 2 kirjeldab täiendavaid meetmeid, kuid kõikide käesolevas paragrahvis kirjeldatud tugevdatud hoolsusmeetmete sisuks on seadusest tulenevalt kliendilt täiendava teabe kogumine. Seega ei piiritle seadus täpselt ja selgelt kindlaksmääratud viisil hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärki tugevdatud korras, mistõttu otsustavad krediidasutused tugevdatud hoolsusmeetmete vajaliku kohaldamise ulatuse ning viisi. Järelikult võib krediidasutus nõuda kõrgema riskiga klientidelt isikuandmeid ulatuses, mis vastab krediidasutuse sisemiste protseduurireeglite nõuetele, kuid mille ulatuse määramine on seaduse pinnalt võimatud. Samuti ei ole seaduses kirjeldatud, milliste isikuandmete ja teabe kogumine on kõrgemat riski omavate klientide suhtes proportsionaalne RahaPTS § 38 lg-s 2 nimetatud tugevdatud hoolsusmeetmega. Kõrgemat riski omavate klientide suhtes tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärk on RahaPTS § 38 lg-s küll seaduses määratletud, kuid sellise hoolsusmeetme täitmiseks kogutavate isikuandmete eesmärk on seadusest tulenevalt ebatäpne ning maht selgelt kindlaksmääramata.

3.2.2 Juriidilise isiku ja tegeliku kasusaaja tuvastamine

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel juriidilise isiku ja tegeliku kasusaaja tuvastamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

⁸⁸ *Ibidem*, lk 3.

Krediidasutuse poolt juriidilisest isikust kliendi ja esindaja isikusamasuse tuvastamise eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-dest 1-2 tulenevalt veenduda selles, et ta teab kes on tema klient või kliendi esindaja ning saab aru kliendi omandi- ja kontrollstruktuurist. Juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamisel tuvastab ja kontrollib krediidasutus andmeid RahaPTS § 22 lg-s nimetatud dokumentide alusel, milleks on asjakohase registrikaart, registreerimistunnistus või nimetatud dokumentidega võrdväärne dokument.

Juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamisel koguvad krediidasutused RahaPTS § 22 lg-st 1 tulenevalt järgmised tuvastusandmed:

- a. Juriidilise isiku ärinimi või nimi - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 1 tulenevalt tuvastada kliendi isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 22 lg 1 p-st 1. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- b. Registrikood või registreerimisnumber ja –aeg - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 1 tulenevalt tuvastada kliendi isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 22 lg 1 p-st 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- c. Juhataja nimi või juhatuse liikmete või muu seda asendava organi liikmete nimed ja nende volitused juriidilise isiku esindamisel - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 1 tulenevalt tuvastada kliendi isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 22 lg 1 p-st 3. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- d. Juriidilise isiku sidevahendite andmed - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 1 tulenevalt tuvastada kliendi isikusamasus. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb RahaPTS § 22 lg 1 p-st 4. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

Tegeliku kasusaaja tuvastamise eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 3 tulenevalt vajalikus ulatuses hoolsusmeetmete kohaldamisel veenduda selles, et krediidasutus teab, kes on tegelik kasusaaja ning mõistab seejuures ka kliendi omandi- ja kontrollstruktuuri. Seega tegeliku kasusaaja tuvastamiseks ning juriidilise isiku isikusamasuse tuvastamiseks kogub krediidasutus andmeid juriidilise isiku juhatuse liikmete või muu seda asendava organi liikmete nimed ning tuvastab tegelikku kontrolli omava isiku ehk tegeliku kasusaaja RahaPTS § 22 lg 1 p-s 1 ja lg-s 3 nimetatud asjakohase registrikaardi, registreerimistunnistuse või eelnevalt nimetatud dokumentidega samaväärses dokumendiga. Eesmärgiks on vähendada

juriidiliste isikute kuritarvitamist ning tuvastada seeläbi juriidilise isiku üle tegelikult kontrolli omavad isikud. Sarnaselt teiste isikusamasuse tuvastamiseks vajalike hoolsusmeetmete ulatuse määramisel peab ka tegelike kasusaajate tuvastamisel võtma krediidasutus piisavalt meetmeid, mille kohaldamise tulemusel tekib krediidasutusele veendumus, et tegemist on tegeliku kasusaaja isikuga. Tegeliku kasusaaja tuvastamise eesmärk on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seisukohalt küll arusaadav, kuid meetmete ulatuse valiku osas on krediidasutuse ülesanne otsustada oma riskihinnangu põhjal, milliseid ning mis ulatuses hoolsusmeetmeid ta tegeliku kasusaaja tuvastamiseks rakendada otsustada. Seega võib kogutavate isikuandmete ulatus olla vastavalt olukorrale ka erinev.

RahaPTS § 9 lg-st 9 tulenevalt on juriidilisest isikust kliendi tegelik kasusaaja vajalik tuvastada alati, välja arvatud juhul, kui kliendi puhul on tegemist reguleeritud turul noteeritud äriühinguga, millele kohaldatakse Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olevaid avalikustamismõndeid või samaväärseid rahvusvahelisi standardeid, millega tagatakse omanikke käsitletava teabe piisav läbipaistvus, korteriomandi- ja korteriühistuseaduses⁸⁹ sätestatud korteriühistu puhul, ning hooneühistuseaduses⁹⁰ sätestatud hooneühistu puhul.

Juriidilise isiku tegeliku kasusaaja tuvastamine toimub astmeliselt, kus iga järgmise astme juurde siirdub kohustatud isik siis, kui eelmise astme puhul ei ole võimalik tegelikku kasusaajat määrata. Esimese etapi juures üritatakse tegeliku kasusaajana tuvastada füüsiline isik või isikud, kes tegelikult lõplikult kontrollivad juriidilist isikut või omavad selle üle muul moel mõju või kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle ja kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse, olenemata aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse suuruselt.⁹¹ Selliseks olukorraks võib olla näiteks kontrolli omamine läbi personaalsete sidemete, ettevõtte rahastamisskeemide, sest esinevad lähedased perekondlikud suhted, ajaloolised või lepingulised suhted. Kui esimeses etapis ei õnnestu tegelik kasusaaja tuvastada, siis käsitatakse tegelike kasusaajatena isikuid, kes omavad või kontrollivad juriidilist isikut otsese või kaudse osaluse kaudu. Siinkohal tuleb arvestada ka perekondlikku seost⁹² ja lepingulist seost, millena käsitatakse olukorda, kus ühel isikul võib olla läbi lepinguliste suhete rohkem osalust, kui see nähtub esitatud dokumentidest.⁹³ Eelnevalt kirjeldatud etappides võimalikud seosed ja isikud

⁸⁹ Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. – RT I, 09.05.2017, 15.

⁹⁰ Hooneühistuseadus. – RT I, 13.03.2014, 87.

⁹¹ Rahandusministeeriumi juhend (viide 45), lk 1.

⁹² Perekondliku seosena käsitatakse olukorda, kus omanike hulgas on seotud isikud läbi pereliikmete suhete, näiteks elukaaslased.

⁹³ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 39.

tehakse kindlaks juriidilisest isikust kliendi isikusamasuse tuvastamiseks esitatavate dokumentide alusel, milleks on RahaPTS § 22 lg-dest 2-3 tulenevalt asjakohase registri registrikaart, registreerimistunnistus või nimetatud dokumentidega võrdväärne dokument või kontrollib krediidasutus tegeliku kasusaaja andmeid talle ligipääsetavast registrist. Kui kirjeldatud etappides ei ole võimalik tuvastada tegeliku kasusaaja isikut, käsitatakse tegeliku kasusaajana RahaPTS § 9 lg-st 4 tulenevalt füüsilisest isikust kõrgema juhtorgani liiget. Selliseks isikuks või isikuteks võivad olla näiteks juriidilise isiku juhatuse või nõukogu liikmed.⁹⁴

Seega sõltuvalt tegeliku kasusaaja tuvastamiseks krediidasutuse poolt võetud meetmete ulatusest, säilitab ja registreerib krediidasutus kliendi esitatud dokumendil kajastuva teabe või avalikest või mitteavalikest registritest kogutud informatsiooni kliendi ja kliendiga seonduvate isikute kohta, kui see on asjakohane tegeliku kasusaaja tuvastamiseks. Juriidilise isiku registrikaardil või registreerimiskaardil kajastub tavapäraselt nii tegelikke kasusaajaid puudutav kui ka muid omanikke puudutavad isikuandmed, see tähendab eelkõige isikute nimed, isikukoodid või sünniajad. Tegelike kasusaajate tuvastamiseks vajalike isikuandmete kogumine hoolsusmeetmete eesmärgist tulenevalt on seega RahaPTS § 20 lg 1 p-st 3 kohaselt õiguspärane. Lisaks RahaPTS § 20 lg 1 p-s 3 nimetatud tegeliku kasusaaja tuvastamise eesmärgile on RahaPTS §-s 9 kirjeldatud sellise isiku tuvastamise korral vajalike asjaolude arvesse võtmist ning RahaPTS § 22 lg-s 3 on kirjeldatud juriidilise isiku isikusamasuse, sealhulgas tegeliku kasusaaja tuvastamiseks vajalike andmete ja dokumentide kogumise loetelu, mille käsitamisel on seega võimalik krediidasutustel tuvastada nii tegelikust kasusaajast füüsiline isik kui ka tuvastada kliendi omandi- ja kontrollstruktuur. Järelikult on tegelike kasusaajate tuvastamiseks rakendavate hoolsusmeetmete eesmärgid täpsed, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja kogumine õiguspärane.

3.2.3 Riikliku taustaga isiku tuvastamine

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel riikliku taustaga isiku tuvastamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

⁹⁴ *Ibidem*, lk 39.

Kliendisuhete loomisel kogub krediidasutus RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 tulenevalt andmeid ka asjaolu kohta, kas isik on riikliku taustaga isik, tema pereliige või tema lähedaseks kaastöötajaks peetav isik.

Krediidasutus on kohustatud tegema kindlaks, kas kliendi, tema pereliikme või tema lähedaseks kaastöötajaks peetavat isikut saab pidada riikliku taustaga isikuks. Riikliku taustaga isiku tuvastamine on vajalik selleks, et krediidasutusel oleks antud kliendi suhtes võimalik rakendada asjakohaseid meetmeid. Riikliku taustaga isiku tuvastamise juures on seega vajalik teha kindlaks ärisuhtes kasutatav vara ja rahaliste vahendite allikas, et krediidasutus saaks veenduda, et klient ei tegele korrupsiooni kaudu või kuritegelikul teel saadud tuluga. Riikliku taustaga isiku kohta tuleb informatsiooni küsida juba kliendisuhete loomisel, edasiste hoolsusmeetmete kohaldamise ulatus sõltub sellest, milline on konkreetse ärisuhtega seotud riski tase.⁹⁵ Riikliku taustaga isikute suhtes, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja suhtes, välja arvatud kohalike riikliku taustaga isikute puhul, on RahaPTS § 36 lg 2 p-st 2 tulenevalt vajalik alati kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Eelnev tähendab seda, et kui klient, tema pereliige või lähedane kaastöötaja on käsitatav riikliku taustaga isikuna, siis käsitatakse teda krediidasutusega ärisuhtes edaspidiselt kõrge riskiga kliendiga ning rakendatakse kliendi suhtes kõrgendatud ehk tugevdatud hoolsusmeetmeid, võttes seejuures kasutusele lisameetmed nii ärisuhte seire teostamisel, sealhulgas tehingute jälgimisel kui ka muude toimingute tegemisel kliendi poolt.

Riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja isiku tuvastamisel koguvad krediidasutused RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 ja kliendiandmete ankeedist tulenevalt järgmised andmed:

- a. Riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedase kaastöötaja isikukood või sünniaeg – eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 tulenevalt tuvastada riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedane kaastöötaja. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb seega samuti RahaPTS § 22 lg 1 p-st 1. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- b. Asutus ja positsioon - eesmärk on RahaPTS § 20 lg 1 p-st 5 tulenevalt tuvastada riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedane kaastöötaja. Õiguslik alus isikuandmete kogumiseks tuleneb seega samuti RahaPTS § 22 lg 1 p-st 1. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

⁹⁵ Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis “Suunised riskitegurite kohta” (viide 34), lk 19.

Ärisuhte loomisel hoolsusmeetmete kohaldamise käigus riikliku taustaga isiku, tema perekonnaliikme või lähedase kaastöötaja tuvastamisel kogutavad isikuandmed on seega eesmärgipärased, kuivõrd hoolsusmeetme eesmärk on täpne, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

3.2.4 Rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamine

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutuste poolt ärisuhte loomisel kliendi rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

Krediidasutus kogub RahaPTS § 20 lg-st 4 tulenevalt asjakohasel juhul teavet kliendi rikkuse päritolu kohta. Teabe kogumine on asjakohane, kui rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamine on oluline ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamiseks, samuti olukorras, kui tegemist on kõrge riskiga riikliku taustaga isikuga, tema pereliikme või lähedase kaastöötajaga.⁹⁶

Kliendi rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamiseks koguvad krediidasutused RahaPTS § 20 lg-st 4 tulenevalt järgmised andmed:

- a. Informatsioon ja dokumendid, mis on vajalikud rikkuse allika ja/või vara päritolu tuvastamiseks – eesmärk on rikkuse allika ja/või vara päritolu tuvastamine eelkõige kõrgemat riski omavate klientide suhtes tulenevalt RahaPTS § 20 lg-st 4. Õiguslik alus selliste andmete kogumiseks on RahaPTS § 20 lg 4. Ärisuhte loomisel rikkuse ja päritolu tuvastamise osas on FI oma soovituslikus juhendis andnud seadusega sisuliselt kattuvad üldised juhised ja suunised⁹⁷, mistõttu ei ole käesolevate andmete ulatus täpselt määratletud. Seega on hoolsusmeetme eesmärk ebatäpne ning isikuandmete maht selgelt määratlemata.
- b. Andmete kogumine avalikest või mitteavalikest registritest - eesmärk on rikkuse allika ja/või vara päritolu tuvastamine eelkõige kõrgemat riski omavate klientide suhtes tulenevalt RahaPTS § 20 lg-st 4 kontrollides kliendi poolt esitatud andmeid. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 4. Krediidasutustel on kõikide kohaldavate hoolsusmeetmete korral õigus ja teatud juhtudel kohustus kontrollida kliendi poolt esitatud andmeid avalikest ja mitteavalikest

⁹⁶ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 45.

⁹⁷ *Ibidem*, lk 45-46.

registritest. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

3.2.5 Ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamine

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediitiasutuste poolt ärisuhte loomisel kliendi ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

Krediitiasutus kogub RahaPTS § 20 lg 1 pst 4 tulenevalt ärisuhte eesmärgist ja olemusest aru saamiseks asjakohasel juhul täiendavat teavet. RahaPTS § 20 lg-st 2 tulenevalt peab krediitiasutus saama aru ärisuhte eesmärgist, määrates muu hulgas kindlaks kliendi püsiva asu-, tegevus- või elukoha, kutse- või tegevusala, olulisemad tehingupartnerid, maksetavad ja juriidilise isiku puhul ka kogemuse.

Ärisuhte eesmärgist ja olemuses aru saamiseks kogub krediitiasutus RahaPTS § 20 lg 1 p-st 4 ja lg-st 2 ning kliendiandmete ankeedist tulenevalt järgmised andmed:

- a. Seos Eestiga, sh tõend – eesmärk on tuvastada kliendi seos Eestiga, kogudes seejuures kliendilt vastava tõendi, mis tõendaks kliendi seost Eestiga. Käesolevate andmete kogumiseks võiks õiguslikuks aluseks olla RahaPTS § 20 lg 1 p 4, mis otsesõnu ei anna krediitiasutusele kohustust tuvastada kliendi seos Eestiga ega koguda selle tuvastamiseks lisadokumente, kuid RahaPTS § 20 lg-st 6 tulenevalt on krediitiasutusel võimalik määrata selliste hoolsusmeetmete ulatuse ja täpse viisi, mistõttu on krediitiasutusel õigus ka selliste andmete kogumiseks ning kliendi seose Eestiga tuvastamiseks. Swedbank AS on oma üldtingimuste punktis 3.3 sätestanud, et kui kliendiks on Eestis mitteresidendiks oleva füüsilise või juriidilise isikuga, sõlmib pank isikuga lepingu põhjendatud huvi ja Eestiga seose olemasolul⁹⁸. Seega tulenevalt lepinguvabaduse põhimõttest ning krediitiasutuste sisemistes protseduurireeglites ja riskihinnangus kirjeldatuga on krediitiasutustel võimalus otsustada, kellega nad soovivad ärisuhet alustada. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, maht selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

⁹⁸ Swedbank Üldtingimused (viide 12), lk 3.

- b. Ametikoht, sh positsioon ja tööandja – eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, maht selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- c. Konto avamise ja kasutamise eesmärk ja põhjus ning kasutatavad tooted ja teenused – eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, maht selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- d. Arvelduste andmed ehk maksetavad, sh sissetuleku allikad, oodatav tehingute maht kuus, sh laekuvad, väljaminevad maksed, sularaha sissemaksed ja väljamaksed ning välismaksete riigid – eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- e. Olulisemad tehingupartnerid - eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.
- f. Kontod teistes pankades, sh vastava panga nimi ja riik – eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Käesolevate andmete kogumise eesmärgiks võiks olla RahaPTS § 20 lg-st 2 tuleneva eesmärgi täitmine kliendi maksetavade hindamisel. Samas ei ole võimalik kehtiva seaduse ega FI soovitusliku juhendi alusel hinnata selliste andmete kogumise vajalikkust või eesmärki. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk seadusest tulenevalt õiguspärane, kuid ebatäpne ning selgelt kindlaks määramata.
- g. Juriidilisest isikust kliendi puhul kogemus ja tegevusala - eesmärk on saada aru ärisuhte eesmärgist ja olemusest. Õiguslik alus on RahaPTS § 20 lg 2. Järelikult on selliste andmete kogumise eesmärk täpne, selgelt kindlaksmääratud ja õiguspärane.

3.3 Isikuandmete kogumise eesmärgipärasus ärisuhte ajal

3.3.1 Andmete uuendamine ärisuhte ajal

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidasutuste poolt ärisuhte ajal andmete uuendamise käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.3 ja 2.2.3) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

Ärisuhte ajal on krediidasutused kohustatud klientide suhtes teostama RahaPTS § 20 lg 1 p-st 6 tulenevalt ärisuhte seiret. Ühe osa ärisuhte seire rakendamise moodustab RahaPTS § 23 lg

2 p-st 2 tulenevalt hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud asjaomaste dokumentide, andmete või teabe regulaarne ajakohastamine ehk kliendiandmete uuendamine. Krediidiasutused on seega kohustatud juba ärisuhte loomisel üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud andmeid ja teavet uuendama, et krediidiasutuste poolt kogutud isikuandmed oleksid ajakohastatud ning relevantset.⁹⁹

Ärisuhte ajal on eelkõige vajalik ajakohastada kliendi, tema esindaja ja esindusõiguse, tegeliku kasusaaja ning ärisuhte eesmärgi ja olemuse kohta käivad andmed. Tavapärasemast kõrgemas riskiga klientide ja ärisuhete puhul tuleb olemasolevaid andmeid kontrollida sagedamini kui muud klientide ja ärisuhete puhul.¹⁰⁰

Eelnevalt ärisuhte loomisel hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutud andmete ajakohastamise eesmärk on veenduda, et krediidiasutustele esitatud andmed ja teave on relevantne ning vastavuses kliendi äriprofiiliga. Õiguslik alus selliselt andmete kogumiseks andmete uuendamise käigus on RahaPTS § 23 lg 2 p 2. Seadusest tulenevalt on seega õiguspärane uuendada juba hoolsusmeetmete käigus kogutud asjaomaseid dokumente, andmeid või teavet. Samas ei täpsusta seadus, millisel viisil ja millise regulaarsusega on krediidiasutused kohustatud andmeid uuendama ning kas andmete uuendamise käigus on seaduse mõistes vajalik kõikide kliendi kohta kogutud andmete uuendamine või teatud ulatuses andmete uuendamine. Seega on andmete uuendamise käigus andmete kogumine ja uuendamine RahaPTS § 23 lg 2 p 2 mõttes õiguspärane, kuid andmete uuendamise käigus uuendamist vajavate andmete määratlus ning regulaarsus sätestatud ebatäpselt, mistõttu on andmete uuendamise eesmärk ebatäpne.

3.3.2 Ärisuhtes tehtud tehingute kontroll

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel krediidiasutuste poolt ärisuhte ajal tehtud tehingute kontrolli käigus kogutavate isikuandmete (vt käesoleva töö ptk-d 1.2.2 ja 2.2.2) eesmärgipärasust, hinnates seejuures eesmärkide täpsust, selgelt kindlaksmääratust ja õiguspärasust.

⁹⁹ Tzanou, M. The Fundamental Right to Data Protection. Oxford-Portland: Hart Publishing 2017, lk 28.

¹⁰⁰ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 49-50.

RahaPTS § 20 lg 1 p-s 6 sätestatud ärisuhte seire hõlmab RahaPTS § 23 lg 2 p-st 1 tulenevalt ka ärisuhtes tehtud tehingute kontrolli teostamist, tagamaks, et tehingud on kooskõlas krediidasutuste teadmistega kliendist, tema tegevusest ja riskiprofiilist.

Tehingute jälgimine moodustab ärisuhte seire juures olulise osa rakendatavatest hoolsusmeetmetest, mis võimaldab klientide tehingutes tuvastada asjaolusid, mis võivad viidata rahapesu või terrorismi rahastamisele. Samuti on tehingute jälgimine vajalik selleks, et tuvastada võimalike rahvusvahelise sanktsiooni subjektide või sanktsioonidega piiratud tehinguid.¹⁰¹ Selleks, et krediidasutused saaksid täita käesoleva hoolsusmeetme täitmiseks vajalikke eesmärke, sealhulgas täita teatamiskohustust rahapesu andmebüroo ees, on krediidasutused kohustatud skriinima ja monitoorima ärisuhtes tehtud tehinguid ning koguma klientidelt asjakohasel juhul tehingute osas lisaandmeid dokumente, kontrollides nii tehingu aluseks olevat vara päritolu kui ka asjakohasel juhul tehingu vastaspoolt. RahaPTS seletuskirjast¹⁰² tulenevalt on järjest enam eesmärgiks anda valikuvõimalust meetmete ulatuse määramisel just nimelt kohustatud isikutele ehk krediidasutustele, kes vastavalt oma riskihinnangule ning siseriiklikust seadusandlusest tulenevalt otsustavad, milliseid meetmeid ja mis ulatuses kliendi suhtes kohaldatakse.

FI soovituslikust juhendist tulenevalt on tehingute reaajas jälgimise ehk skriinimise eesmärgiks tuvastada kahtlaseid ja ebaharilikke tehinguid¹⁰³ ja tehingumustreid, etteantud piirmäärasid ületavaid tehinguid või riikliku taustaga isikuid ja rahvusvahelisi sanktsiooniga seotud asjaolusid. FI juhendis on antud krediidasutustele selliselt tehingute jälgimiseks suunised automaatse süsteemi parameetrite välja töötamiseks, samuti tehingute hilisema analüüsi ehk monitoorimise teostamiseks.¹⁰⁴

Tehingute kontrollimise käigus on krediidasutused seejuures kohustatud asjakohasel juhul tuvastama ka RahaPTS § 23 lg 2 p-st 3 tulenevalt tehingus kasutatud vahendite allika ja päritolu. Seega seadusest tulenevalt ja FI soovituslikus juhendis kirjeldatud alusel on määratletud käesoleva hoolsusmeetme eesmärk ning õiguslik alus. Sellise hoolsusmeetme kohaldamise eesmärgi täitmiseks vajalike tegevuste läbiviimine on järelikult krediidasutuste jaoks seadusest

¹⁰¹ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 52.

¹⁰² RahaPTS seletuskiri (viide 60), lk 40.

¹⁰³ Vt täpsemalt kahtlaste ja ebaharilike tehingute tuvastamise kohta allikast Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend "Juhend kahtlaste tehingute kohta". Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/juhend-kahtlaste-tehingute-tunnuste-kohta.pdf?454a9468a1> (27.04.2020).

¹⁰⁴ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 2), lk 52-54.

ja FI soovituslikust juhendist tulenevalt tuvastatav, kuid määratlemata on sellise eesmärgi täitmiseks vajalike andmete kogumine ning nende ulatus, mistõttu peavad krediidasutused määrama kindlaks selliste eesmärkide täitmiseks vajalike isikuandmete ja teabe kogumise ulatuse.

Seega on ärisuhte tehtud tehingute kontrolli käigus kogutavate isikuandmete kogumine hoolsusmeetme eesmärgist tulenevalt õiguspärane, kuid seaduses sätestatud hoolsusmeetme eesmärk on ebatäpne ja kogutavate andmete maht selgelt kindlaksmääramata, kuivõrd sellise hoolsusmeetme eesmärgi täitmiseks vajalikud isikuandmed ja nende ulatus on seaduses täpselt määratlemata.

Seaduses sätestatud hoolsusmeetmed ja nende kohaldamise eesmärk on seega tuvastatav ning määratletud kas seaduses, FI või RAB-i poolt koostatud suunistes ja juhendites. Samuti on selliste eesmärkide täitmiseks vajalike isikuandmete kogumine hoolsusmeetmete eesmärgist tulenevalt õiguspärane. Probleemne on aga selliste hoolsusmeetmete eesmärkide täpsus ning hoolsusmeetmete täitmiseks vajalike isikuandmete mahu selgelt kindlaksmääratus, mille sisustamiseks on krediidasutustel lai tõlgendusruum. Isikuandmete kogumise ulatust ja mahtu ning selliste isikuandmete kogumise eesmärgipärasust on seejuures võimalik hinnata vaid seaduses sätestatud hoolsusmeetmete täitmise juures vajalike isikuandmete loetelu, avalikult kättesaadavate krediidasutuste kliendiandmete ankeetide ning vastavate finantsjärelevalve asutuste poolt koostatud suuniste alusel.

Probleemne on eelkõige tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete eesmärgipärasuse hindamine, kuivõrd tugevdatud meetmete kohaldamise käigus rakendatakse küll sisuliselt üldiseid hoolsusmeetmeid, kuid täiendavate hoolsusmeetmetena on krediidasutused kohustatud koguma kliendiga seonduva kõrgema riski juhtimiseks ja maandamiseks täiendavaid meetmeid, mis ei ole seaduses defineeritud täpsel viisil, see tähendab, et selliste hoolsusmeetmete eesmärk on küll arusaadav, kuid eesmärgist tulenevalt ei ole võimalik hinnata selliste hoolsusmeetmete täitmiseks vajalike isikuandmete kogumise mahtu, mistõttu võib eeldada, et krediidasutused ei täida alati isikuandmete kogumisel eesmärgipärasuse põhimõtet.

Seega on keeruline hinnata krediidasutuste poolt kõikide kogutavate isikuandmete eesmärgipärasust, kuivõrd krediidasutustel on seadusest tulenevalt võimalik hoolsusmeetmete täitmiseks koguda isikuandmeid mahus, mis vastab nende sisemistele protseduurireeglitele ja

käsitusele hoolsusmeetmete täitmiseks vajalike toimingute suhtes ning mille mahu ja ulatuse valivad nad krediitiasutuse siseselt. Isikuandmete kogumine ja töötlemine aga mahus, mis ei ole kooskõlas selliste isikuandmete kogumise eesmärgiga rikub andmesubjekti ehk kliendi õigusi isikuandmete kaitsele, eelkõige õigust eraelu puutumatusel. Seega peavad isikuandmete kogumise eesmärgid olema täpsed ehk piiritletud peab olema ulatus, mille raames võib hoolsusmeetmete täitmiseks isikuandmeid koguda ja neid edasiseks töötlemiseks kasutada ning tagatud peab olema igasugune eraelu puutumatus ja isikuandmete kaitse põhiõiguste järgimine, millega austatakse nende õiguste olemust.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Vt täpsemalt isikuandmete kaitse põhiõiguste piiramise ettepaneku kohta IV direktiivi kohta allikast Euroopa Andmekaitseinspektori arvamuse kokkuvõte (viide 84), lk 5.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas krediidasutuste poolt hoolsusmeetmete kohaldamise käigus isikuandmete kogumine on alati eesmärgipärane. Magistritöö uurimisküsimusele vastamiseks analüüsiti eraldi üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus isikuandmete kogumise ulatust ja sisu, et välja selgitada isikuandmete kogumise eesmärgipärasus vastavalt hoolsusmeetme tasemele. Uurimisküsimustele vastamiseks hinnati seega eesmärgi täpsust, kogutavate isikuandmete mahu selgelt kindlaksmääratust ja kogumise õiguspärasust. Magistritöös tõstatatud uurimisküsimustele vastuste leidmisel on jõutud järgmistele järeldustele.

Isikuandmete kogumist reguleerivates seadustes, finants- ja pangandusvaldkonna juhendites ja suunistes on krediidasutuste poolt hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavad isikuandmed ja nende ulatus määratletud kas osaliselt või jäetud määratlemata. Hoolsusmeetmete kohaldamise käigus koguvad krediidasutused isikuandmeid ulatuses, mis on vajalikud hoolsusmeetmete kohaldamiseks ja täitmiseks, kuid ei võta arvesse, kas isikuandmete kogumise ulatus on alati eesmärgipärane arvestades hoolsusmeetmete eesmärke.

Ärisuhte loomisel üldiste või lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamisel kogutavate isikuandmete kogumine on eesmärgipärane, kuivõrd hoolsusmeetme eesmärk on täpne, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja andmete kogumine õiguspärane. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus füüsilise isiku ja esindaja isikusamasuse tuvastamisel valivad krediidasutused ise seadusest tuleneva täiendavate andmete kogumise kohustuse ulatuse, mistõttu võib tugevdatud hoolsusmeetmete täitmiseks isikuandmete kogumist lugeda õiguspäraseks, kuid kogutavate isikuandmete eesmärk ja maht ei ole piisavalt täpselt ning selgelt õigusaktidega kindlaks määratud.

Ärisuhte loomisel üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus juriidilise isiku ja tegeliku kasusaaja ning riikliku taustaga isiku, tema perekonnaliikme või lähedase kaastöötaja tuvastamisel kogutavate isikuandmete eesmärgipärasuse hindamisel on hoolsusmeetme eesmärk täpne, isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud ja andmete kogumine õiguspärane. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus isikuandmete kogumine on õiguspärane, kuid eesmärk ebatäpne ja hoolsusmeetmete täitmiseks vajalike isikuandmete maht selgelt kindlaksmääramata.

Ärisuhte loomisel üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus rikkuse allika ja vara päritolu tuvastamisel kogutavate isikuandmete eesmärgipärasuse hindamisel jõudis käesoleva magistritöö autor järeldusele, et hoolsusmeetme eesmärk on õiguspärane ja täpne, kuid eesmärgi täitmiseks vajalike isikuandmete maht selgelt kindlaksmääramata. Seadusest ning finants- ja pangandusvaldkonna juhendite alusel ei ole võimalik tuvastada selle hoolsusmeetme eesmärgi täitmiseks vajalike isikuandmete mahtu, mistõttu on seadusest tulenevalt krediidiasutustel võimalik koguda hoolsusmeetme täitmiseks määramata ulatuses isikuandmeid.

Ärisuhte eesmärgi ja olemuse tuvastamisel on üldiste ja lihtsustatud hoolsusmeetme täitmiseks vajalike isikuandmete eesmärgipärasuse nõuded täidetud, et hoolsusmeetme eesmärk on täpne ja õiguspärane ning isikuandmete maht selgelt kindlaksmääratud. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise käigus isikuandmete kogumine on õiguspärane, kuid eesmärk ebatäpne ja eesmärgi täitmiseks vajalike isikuandmete maht selgelt kindlaksmääramata.

Ärisuhte ajal üldiste, lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel andmete uuendamise käigus andmete kogumise eesmärgipärasuse nõue on täidetud, andmete kogumine on õiguspärane, kuid seaduses sätestatud hoolsusmeetme eesmärk on ebatäpne ja kogutavate andmete maht selgelt kindlaksmääramata. RahaPTS § 23 lg 2 p-s 2 sätestatud andmete uuendamise ulatus ei ole piisava selgusega määratletud, mistõttu ei ole selge, kas andmete uuendamise käigus on vajalik koguda uuesti juba kõik eelnevalt kogutud isikuandmed või piisab vaid teatud ulatuses andmete kogumisest ja uuendamisest selleks, et täita hoolsusmeetme eesmärki.

Ärisuhtes tehtud tehingute kontrolli käigus kogutavate isikuandmete kogumine on õiguspärane, kuid seaduses sätestatud hoolsusmeetme eesmärk on ebatäpne ja kogutavate andmete maht selgelt kindlaksmääramata. Seaduses on määratlemata ärisuhte seire käigus teostatava tehingute kontrolli käigus vajalike kogutavate isikuandmete maht ja ulatus, mistõttu ei ole võimalik seadusest ega pangandus- ja finantsvaldkonna suunistest ja juhenditest tulenevalt tuvastada sellise hoolsusmeetme täitmiseks vajalike isikuandmete kogumist.

Krediidiasutused koguvad ja töötlevad andmeid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgil, kuid antud eesmärgi täitmiseks omakorda vajalike hoolsusmeetmete järgimiseks on krediidiasutused kohustatud koguma isikuandmeid, mille ulatuse määravad krediidiasutused ise oma sisemiste protseduurireeglitega. Seaduses sätestatud hoolsusmeetmete eesmärgid ja sisu

on sätestatud viisil, mis annab krediitiasutustele võimaluse koguda isikuandmeid ulatuses, mis ei ole alati eesmärgipärased ja vajalikud hoolsusmeetmete täitmiseks. Seadusest tulenevalt ei ole võimalik selgelt välja lugeda, milliseid isikuandmeid ja millises ulatuses krediitiasutused koguda võivad.

Isikuandmete kogumine ja töötlemine mahus, mis on kooskõlas selliste isikuandmete kogumise eesmärgiga on vajalik andmesubjekti ehk kliendi kaitseks. Hoolsusmeetmete kohaldamise käigus kogutavate isikuandmete töötlemine peab järelikult toimuma õiguslikul, konkreetsel ja selgelt kindlaks määratud eesmärgil, mis tagaks igasuguse eraelu puutumatus ja isikuandmete kaitse põhiõiguste järgimise, austades nende õiguste olemust. Seega peavad isikuandmete kogumise eesmärgid olema täpsed ehk piiritletud peab olema ulatus, mille raames võib hoolsusmeetmete täitmiseks isikuandmeid koguda ja neid edasiseks töötlemiseks kasutada. Järelikult peab krediitiasutuste poolt andmete kogumine nii kliendisuhete loomisel kui ka edasisel töötlemisel kliendisuhete ajal piirduma rangelt vaid vajaliku tegevusega, arvestades andmesubjekti ehk kliendi põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusel.

Krediitiasutustel ja ka teistel seaduse mõttes kohustatud isikutel on võimalik hoolsusmeetmete sisu ja eesmärki silmas pidades koguda hoolsusmeetmete täitmiseks isikuandmeid ulatuses, mis ei ole selliste eesmärkidega kooskõlas. Seadusandja võiks kaaluda hoolsusmeetmete eesmärgi täpsustamist selliselt, et krediitiasutuste ja teiste kohustatud isikute poolt hoolsusmeetmete täitmiseks isikuandmete kogumine oleks alati eesmärgipärane. Krediitiasutuste üle järelevalvet teostavad finantsjärelevalveasutused võiksid kaaluda krediitiasutustele täpsemate juhiste ja suuniste koostamist, mis seadusest tulenevate hoolsusmeetmete eesmärkide täitmiseks annaksid krediitiasutustele selged juhised hoolsusmeetmete täitmiseks vajalike isikuandmete kogumise ulatuse määratlemisel.

Credit institutions' compliance with the personal data processing principle of limitation purpose within the application of due diligence measures

Abstract

The purpose of this master's thesis was to find out if personal data processing by credit institutions within the application of due diligence measures is always in compliance with the personal data processing principle of limitation purpose.

The purpose of the application of due diligence measures is to follow Know Your Customer principle. In fulfilling the Know Your Customer principle, the goal of a credit institution is to understand which service and for what reason the customer wants to receive, i.e. whether such a customer's wish coincides with his or her actual profession or field of activity, capabilities and needs. At the same time, the extent of knowledge of the customer must correspond to the credit institutions' risk assessment and the risks related to the customer, i.e. the higher the risk associated with the customer, the more the credit institution must take due diligence measures to understand the customer and its activities. Thus, pursuant to § 20 of the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act, credit institutions are required to apply due diligence measures by processing a large amount of personal data during the application of due diligence measures. It was therefore important to assess whether the collection and processing of personal data is always proportionate to the purpose and scope of the collection of such data and whether the purposes of the application of due diligence measures to prevent money laundering and terrorist financing are specified, explicit and legitimate.

With that in mind, the author analyses based on general, simplified and enhanced due diligence measures and the volume and content of personal data collection to determine compliance with the personal data processing principle of limitation purpose when establishing a customer relationship and during the relationship. To answer the research question, the purpose and accuracy of the application of due diligence measures by credit institutions and the determination of the volume of personal data and the legitimacy of the personal data was assessed.

The research questions determined the structure of this master's thesis. The thesis was divided into three main chapters. In the first chapter, the author analysed the content and purpose of general and simplified due diligence measures, explaining the obligation of the application of due diligence measures and its scope, based on the risk-based principle. In addition to the data

collected during the application of general and simplified due diligence measures, the author of the master's thesis relies on the private person customer questionnaires and the General Terms and Conditions of Swedbank AS and Luminor Bank AS operating in Estonia. The author defined and analysed the personal data collected during the application of general and simplified due diligence measures both during the establishment of the business relationship and during the business relationship.

In the second chapter, the content and purpose of enhanced due diligence measures was analysed, explaining the obligation and scope of the application of enhanced due diligence. Personal data collected during the application of enhanced due diligence measures both during the establishment of a business relationship and during the business relationship was identified and analysed, based on the General Terms and Conditions of Swedbank AS and Luminor Bank AS.

In the third chapter, the purposefulness of personal data collected by credit institutions during the application of general, simplified and enhanced due diligence measures was analysed, including the assessment of the purpose and accuracy of data collection, explicitly defined volume of personal data and legitimacy of such collection. The author analysed the purposefulness of personal data collected by credit institutions when establishing a business relationship in identifying the identity of a natural person and representative, a legal person and beneficial owner, a politically exposed person, the source and origin of the funds, and the purpose and nature of the business relationship. In addition, purposefulness of personal data collected during the application of due diligence measures in the course of business relationship when regularly updating data and in case of checking of transactions made in a business relationship was analysed.

The master's thesis is a qualitative research where analysis of the chosen legal sources and relevant national and international guidelines is conducted in order to assess whether the personal data collected during the application of due diligence measures is compliant with the personal data processing principle of limitation purpose.

With regard to the methodology of the thesis, the literature used mainly includes due diligence measures for the prevention of money laundering and terrorist financing, as well as legal literature on data protection, legislation, national and international guidelines, and scientific articles in English language. The author analysed the content and purpose of simplified and

enhanced due diligence measures applied to credit institutions and described the personal data collected while applying such due diligence measures. Personal data requested by Swedbank AS and Luminor Bank AS in the customer data questionnaires was analysed, considering the General Terms and Conditions of Swedbank AS and Luminor Bank AS. The most important of the national guidelines have been the guidelines of the Estonian Financial Supervision Authority and the Financial Intelligence Unit, which are the basis for furnishing and defining the application of due diligence measures by credit institutions operating in Estonia.

The following conclusions have been reached in finding the answers to the research questions raised in the master's thesis.

The laws and guidelines in the field of finance and banking regulate the collection of personal data by credit institutions during the application of due diligence measures either partially or not at all. In applying due diligence, credit institutions shall collect personal data to the extent that is necessary for the application and enforcement of due diligence measures, but shall not take into account whether the extent of the collection of personal data is always appropriate given the purposes of due diligence measures.

The collection of personal data collected in the course of a business relationship through the application of general or simplified due diligence measures to identify a natural person and a representative is in compliance with the principle of limitation purpose, as the purpose of the due diligence measure is specified, the volume of personal data is explicit and the data collection is legitimate. When applying enhanced due diligence measures to identify a natural person and a representative, credit institutions themselves choose the scope of the statutory obligation to collect additional personal data, so the collection of personal data for enhanced due diligence may be considered legitimate, but the purpose and scope of collected personal data is not sufficiently explicit and specified by the law.

When assessing the compliance with the principle of limitation purpose, personal data collected in the course of establishing a business relationship through the application of general and simplified due diligence measures to identify a legal entity and a beneficial owner and a politically exposed person, its family member or close associate, the purpose of the due diligence is specified, explicit and legitimate. The collection of personal data in the course of enhanced due diligence is legitimate, but the purpose is not sufficiently specified and the volume of personal data required for due diligence is not explicit.

When assessing the compliance with the principle of limitation purpose, personal data collected in the course of establishing a business relationship by applying general, simplified and enhanced due diligence measures to identify the source of wealth and the origin of the funds, the author of this master's thesis concludes that the due diligence measure purpose is legitimate and accurate. It is not possible to identify the volume of personal data necessary to fulfil the purpose of this due diligence measure on the basis of law and financial and banking guidelines, which is why credit institutions are able to collect personal data to an indefinite extent to perform due diligence measures. Therefore the purpose is not sufficiently specified and the volume of personal data needed to fulfil the purpose of the due diligence is not explicit.

In determining the purpose and nature of the business relationship, the requirements for the purposefulness of the personal data required for the application of the general and simplified due diligence measures are met, the purpose of the due diligence measure is accurate and legitimate and the volume of personal data is explicit. The collection of personal data in the context of enhanced due diligence is legitimate, but the purpose is not sufficiently specified and the volume of personal data needed to fulfil the purpose of the due diligence is not explicit.

When applying general, simplified and enhanced due diligence measures during a business relationship, the requirement of limitation purpose of data collection during data updating is met, data collection is legitimate, but the purpose of due diligence measure is not sufficiently specified and the volume of data collected is not explicit. The scope of regularly updating the data pursuant to § 23 clause 2 sub-section 2 of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act is not defined sufficiently, therefore it is not clear whether it is necessary to re-collect all previously collected personal data or only collect and update data to a certain extent in order to fulfil the purpose of due diligence.

The collection of personal data collected during the monitoring of transactions made in a business relationship is legitimate, but the purpose of the due diligence measure provided by law is not sufficiently specified and the volume of data collected is not explicit. The law does not specify the amount and scope of personal data required in the course of business relationship monitoring, which makes it impossible to identify the collection of personal data required for such due diligence due to law or banking and financial guidelines and instructions.

Credit institutions collect and process data for the purpose of preventing money laundering and terrorist financing, but in order to comply with the due diligence measures necessary for this

purpose, credit institutions are required to collect personal data, the scope of which is determined by the credit institution's own internal procedures. The objectives and content of the due diligence measures provided by law are set out in a way that allows credit institutions to collect personal data to an extent that is not always appropriate and necessary for the performance of due diligence measures. Due to the law, it is not possible to clearly determine what personal data and to what extent credit institutions may collect.

The collection and processing of personal data to an extent consistent with the purpose for which such personal data were collected is necessary for the protection of the data subject, i.e. the customer. The processing of personal data collected in the course of due diligence must therefore be collected for legitimate, specific and explicit purpose, guaranteeing respect for all fundamental rights to privacy and the protection of personal data, while respecting the nature of those rights. Thus, the purposes for which personal data are collected must be specified and explicit, i.e. the extent to which personal data may be collected for the purposes of due diligence and used for further processing must be limited. Consequently, the collection of data by credit institutions during the establishment and further processing of a customer relationship must be strictly limited to what is necessary, considering the fundamental rights and freedoms of the data subject, in particular the right to privacy.

As a result of this master's thesis, it can be concluded that in view of the content and purpose of due diligence measures, credit institutions as well as other obligated persons by law may collect personal data for the purpose of performing due diligence measures to an extent that is not in accordance with such purposes. The legislator could consider specifying the purpose of due diligence so that the collection of personal data by credit institutions and other obligated persons in order to perform due diligence would always be purposeful. Financial supervisors supervising credit institutions could consider developing more specific guidelines and guidelines for credit institutions to provide clear guidance to credit institutions in defining the scope of personal data collection required to comply with statutory due diligence objectives.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Rücker, D (koost), Kugler, T (koost). – New European General Data Protection Regulation. A Practitioner's Guide. Germany: Hart Publishing 2018.
2. Tibar, I. – Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – Juridica, nr 8, 2007.
3. Tibar, I. – Tähelepanekuid uue rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse jõustumisega seoses. – Juridica, nr 1, 2018.
4. Tzanou, M. The Fundamental Right to Data Protection. Hart Publishing. Oxford-Portland: Hart Publishing 2017.
5. Weichert, T. – Isikuandmete töötlemine eraõiguslikes suhetes ja järelevalve selle üle finantsteenuste osutajate näitel. – Juridica, nr 8, 2005.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

6. 20. mai 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141, lk 73-115.
7. 27. aprill 2016.aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). – ELT L 119, lk 1-88.
8. 30. mai 2018. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL. ELT L 156, lk 43-73.
9. Hooneühistuseadus. – RT I, 13.03.2014, 87.
10. Isikuandmete kaitse seadus¹. – RT I, 04.01.2019,11.
11. Isikut tõendavate dokumentide seadus¹. – RT I, 31.01.2020, 14.
12. Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. – RT I, 09.05.2017, 15.
13. Krediitiasutuste seadus¹. – RT I, 08.01.2020, 6.
14. Maksualase teabevahetuse seadus¹. – RT I, 21.12.2019, 24.
15. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 31.12.2019, 20.
16. Rahvusvahelise sanktsiooni seadus. – RT I, 19.03.2019, 11.

KASUTATUD MUUD ALLIKAD

17. Andmekaitse Inspeksioon kontrollis pankade mobiilirakendusi. Arvutivõrgus: <https://www.aki.ee/et/uudised/andmekaitse-inspeksioon-kontrollis-pankade-mobiilirakendusi> (23.03.2020).
18. Anitei, N. C., Gardikiotis, C. A. Money Laundering. National and European Regulations. – Jurnalul de Studii Juridice Vol. 10 Issue 1-2, 2015.
19. Bergstrom, M. The Many Uses of Anty-Money Laundering Regulation – Over Time and into the Future. – EU Security Governance and Financial Crimes: Financial Crimes German Law Journal, Vol. 19, 2018.
20. Euroopa Andmekaitseinspektori arvamuse kokkuvõte komisjoni ettepaneku kohta, millega muudetakse direktiive (EL) 2015/849 ja 2009/101/EÜ. ET C 85. Arvutivõrgus: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/170202_opinion_aml_ex_summ_et.pdf (21.04.2020).
21. Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis “Riskipõhise järelevalve suunised. Ühised suunised rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskipõhise lähenemisviisi põhimõtete ja riskipõhise järelevalve läbiviimise etappide kohta”. – European Banking Authority ESAs 2016 72, 2017. Arvutivõrgus: https://esasjointcommittee.europa.eu/Publications/Guidelines/Joint%20Guidelines%20on%20risk-based%20supervision_ET%20%28ESAs%202016%2072%29.pdf (21.04.2020).
22. Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suunis “Suunised riskitegurite kohta. Direktiivi (EL) 2015/849 artikli 17 ja artikli 18 lõike 4 alusel koostatud ühissuunised, milles käsitletakse kliendi suhtes rakendatavaid lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmeid ning tegureid, mida krediidi- ja finantseerimisasutused peaksid arvesse võtma, kui nad hindavad üksikute ärisuhete ja juhutehingutega seotud rahapesu ja terrorismi rahastamise riski”. – European Banking Authority, JC 2017 37, 2018. Arvutivõrgus: https://esasjointcommittee.europa.eu/Publications/Guidelines/Guidelines%20on%20Risk%20Factors_ET_04-01-2018.pdf (13.04.2020).
23. Finantsinspeksiooni soovituslik juhend “Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks”. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf (21.03.2020).
24. Handbook on European Data Protection Law. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2018. Arvutivõrgus:

- https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_en.pdf (23.03.2020).
25. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation. The FATF Recommendations, 2019. Arvutivõrgus: <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> (15.03.2020)
26. Luminor Bank AS isikuandmete töötlemise kord. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/ee/isikuandmete-tootlemise-pohimotted> (27.04.2020).
27. Luminor Bank AS kliendiandmete ankeet eraisikule. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/sites/default/files/documents/files/common/kliendi-andmed-eraisik-ee.pdf> (27.04.2020).
28. Luminor Bank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/sites/default/files/documents/files/common/luminori-yldtingimused-01-01-2019.pdf> (27.04.2020).
29. Mitsilegas, V., Vavoula, N. The evolving EU Anty-Money Laundering Regime: Challenges for Fundamental Rights and the Rule of Law. – Maastricht Journal of European and Comparative Law Vol. 23, 2016.
30. Rahandusministeeriumi juhend “Juhis tegeliku kasusaaja määratlemiseks”. Rahandusministeerium lk 1. Arvutivõrgus: https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/tegelike_kasusaajate_andmete_esitamise_juhis_.pdf (15.04.2020).
31. Rahapesu andmebüroo juhend “Juhend kahtlaste tehingute kohta”. – Rahapesu Andmebüroo, 2019. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/juhend-kahtlaste-tehingute-tunnuste-kohta.pdf?454a9468a1> (27.04.2020).
32. Rahapesu andmebüroo soovitus “Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks”. – Rahapesu andmebüroo, 2018. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/29052018rahapesuandmebuuroosoovituselkohustatud....pdf?17f1fac677> (23.04.2020).
33. Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend “Rahapesu andmebüroo soovitusel protseduurireeglite ja sisekontrollieeskirja koostamiseks”. – Rahapesu andmebüroo, 2018. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/rahapesuandmebuuroosoovituselprotseduurireeglitejasisekontrollieeskirjakoostamiseks.pdf?1c9cff7c41> (23.04.2020).

34. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse seletuskiri. 459 SE. – <https://www.riigikogu.ee/download/28698eab-c7d6-4810-bd86-ab61f5a0883b> (27.04.2020).
35. Sciarba, M. The Heart of Know Your Customer Requirements: The Discriminatory Effect of AML and CTF Policies in Times of Counter-Terrorism in the UK. – European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 26 (2018).
36. Swedbank AS kliendiandmete ankeet (eraisik). Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/d2d/accounts/openNewAccount/Kliendiandmete_ankeet_eraisik_est.pdf (27.04.2020).
37. Swedbank AS Kliendiandmete töötlemise põhimõtted. Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/gdpr/Principles_of_processing_Personal_data_EE_EST.pdf (27.04.2020).
38. Swedbank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/cond_general_est_2018_06_01.pdf (27.04.2020).
39. Voss, W. jt. Privacy, E-commerce, and Data Security. – International Lawyer Vol. 46, 2012.

LÜHENDID

EPA	Euroopa Pangandusjärelevalve Asutus
FATF	Rahapesuvastane töökord
FI	Finantsinspeksioon
MTVS	Maksualase teabevahetuse seadus ¹
RAB	Rahapesu Andmebüroo
RahaPTS	Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus
RSans	Rahvusvahelise sanktsiooni seadus
IV direktiiv	20. mai 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141.
V direktiiv	30. mai 2018. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL. ELT L 156, lk 43-66.

LISAD

Lisa 1. Swedbank AS poolt kliendiandmete ankeedis kogutavad andmed eraisiku kohta¹⁰⁶

Isikuandmed	Swedbank AS Üldtingimused ¹⁰⁷	Swedbank AS Kliendiandmete töötlemise põhimõtted ¹⁰⁸	Õiguslik alus
Eesnimi	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Isiku tuvastamise ja kontaktandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 1
Perekonnanimi	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Isiku tuvastamise ja kontaktandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 1
Sünniaeg	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Isiku tuvastamise ja kontaktandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2
Isikukood	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Isiku tuvastamise ja kontaktandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2
Sünniriik	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Isiku tuvastamise ja kontaktandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2; MTVS ¹⁰⁹ § 8 ⁵ lg 1
Kodakondsus	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 Andmed kliendi maksuresidentsuse kohta	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2

¹⁰⁶ Swedbank AS kliendiandmete ankeet (eraisik). Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/d2d/accounts/openNewAccount/Kliendiandmete_ankeet_e_raisik_est.pdf (27.04.2020).

¹⁰⁷ Swedbank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/cond_general_est_2018_06_01.pdf (27.04.2020).

¹⁰⁸ Swedbank AS Kliendiandmete töötlemise põhimõtted. Arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/gdpr/Principles_of_processing_Personal_data_EE_EST.pdf (27.04.2020).

¹⁰⁹ Maksualase teabevahetuse seadus¹. – RT I, 21.12.2019, 24.

Dokumendi number (tüüp; väljaandja riik; väljastamise ja kehtivuse kuupäev)	Punkt 2.1.2	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 3
Kontakttelefon	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	Kestvuslepingu sõlmimiseks vajalikud andmed
E-post	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	Kestvuslepingu sõlmimiseks vajalikud andmed
Aadress (riik; maakond; omavalitsus; linn või vald; tänav, maja, korter; sihtnumber)	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	RahaPTS § § 20 lg 2; § 21 lg 1 p 2; MTVS § 8 ⁵ lg 1
Kontaktaadress (riik; maakond; omavalitsus; linn või vald; tänav, maja, korter; sihtnumber)	Punkt 2.1.1	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	RahaPTS § § 20 lg 2; § 21 lg 1 p 2
Maksuteave (maksumaksja kood; maksuresidentsuse riik)	Punkt 11.2.1	Punkt 3.1 kliendi maksuresidentsuse kohta	Andmed	MTVS § 8 ⁵ lg 1
FATCA ja CRS maksuerandid (töökoht rahvusvahelises organisatsioonis; diplomaatiline staatus; viisa)	Punkt 11.2.1	Punkt 3.1 kliendi maksuresidentsuse kohta	Andmed	MTVS § 8 ⁵ lg 1
Seos Eestiga (sh tõend)	Punkt 3.3	Punkt 3.1 tuvastamise kontaktandmed	Isiku ja	RahaPTS § 20 lg 1 p 4; § 20 lg 6

Sissetulek (keskmine sissetulek kuus; sissetuleku allikas)	Punktid 8.1.4.7 ja 11.2.2	Punkt 3.1 Finantsandmed	RahaPTS § 20 lg 2
Ettevõtluskäive (valdkond; tüüp; eeldatav käive kuus)	Punktid 8.1.4.7 ja 11.2.2	Punkt 3.1 Finantsandmed	RahaPTS § 20 lg 2
Andmed riikliku taustaga isiku, tema perekonnaliikmete ja lähedases ärisuhtes oleva isiku kohta (positsioon; ametikoht; asutus; positsiooni lõppkuupäev; riik)	Punkt 11.1	Punkt 3.1 Andmed usaldusväärse ja hoolsuskohustuse kohta	RahaPTS § 20 lg 1 p 5; § 41 lg 1
Ametikoht (positsioon; tegevusvaldkond)	Punkt 11.1	Punkt 3.1 Ametialased andmed	RahaPTS § 20 lg 2

Lisa 2. Luminor Bank AS poolt kliendiandmete ankeedis kogutavad andmed eraisiku kohta¹¹⁰

Isikuandmed	Luminor Bank AS Üldtingimused ¹¹¹	Luminor Bank AS isikuandmete töötlemise kord ¹¹²	Õiguslik alus
Eesnimi	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 1
Perekonnanimi	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 1
Sünniaeg	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2
Isikukood	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2
Sünniriik	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2; MTVS § 8 ⁵ lg 1
Kodakondsus	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 1 p 2
Residentsus	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	MTVS § 8 ⁵ lg 1
Dokumendi number (tüüp; väljaandja riik; väljastamise ja kehtivuse kuupäev)	Punkt 29.5	Ptk. 1 tuvastusandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 1; § 21 lg 3
Kontakttelefon (mobiiltelefon; kodune telefon)	Punkt 18	Ptk. 1 kontaktandmed	Kestvuslepingu sõlmimiseks vajalikud andmed
E-post	Punkt 18	Ptk. 1 kontaktandmed	Kestvuslepingu sõlmimiseks vajalikud andmed

¹¹⁰ Luminor Bank AS kliendiandmete ankeet eraisikule. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/sites/default/files/documents/files/common/kliendi-andmed-eraisik-ee.pdf> (27.04.2020).

¹¹¹ Luminor Bank AS Üldtingimused. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/sites/default/files/documents/files/common/luminori-ylldtingimused-01-01-2019.pdf> (27.04.2020).

¹¹² Luminor Bank AS isikuandmete töötlemise kord. Arvutivõrgus: <https://www.luminor.ee/ee/isikuandmete-tootlemise-pohimotted> (27.04.2020).

Aadress (riik; maakond; omavalitsus; linn või vald; tänav, maja, korter; sihtnumber)	Punkt 18	Ptk. 1 kontaktandmed	RahaPTS § § 20 lg 2; § 21 lg 1 p 2; MTVS § 8 ⁵ lg 1
Kontaktaadress (riik; maakond; omavalitsus; linn või vald; tänav, maja, korter; sihtnumber)	Punkt 18	Ptk. 1 kontaktandmed	RahaPTS § § 20 lg 2; § 21 lg 1 p 2
Suhtluskeel	Punkt 18	Ptk. 1 kontaktandmed	Kestvuslepingu sõlmimiseks vajalikud andmed
Maksuteave (maksumaksja kood; maksuresidentsuse riik)	Punkt 18	Ptk. 1 tuvastusandmed	MTVS § 8 ⁵ lg 1
Konto avamise ja kasutamise eesmärk (põhjus; kasutatavad tooted ja teenused)	Punkt 18	Ptk. 1 finantsandmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 4; § 20 lg 2
Arveldused (sissetuleku allikad; oodatav tehingute maht kuus, sh laekuvad, väljaminevad maksed; sularaha sissemaksed ja väljamaksed; välismaksete riigid)	Punkt 18	Ptk. 1 finantsandmed	RahaPTS § 20 lg 2
Kontod teistes pankades (panga nimi; riik)	Punkt 18	Ptk. 1 finantsandmed	RahaPTS § 20 lg 2; § 20 lg 6

Andmed riikliku taustaga isiku, tema perekonnaliikmete ja lähedases ärisuhtes oleva isiku kohta (avaliku võimu täitja isikukood/sünniaeg; asutus; positsioon)	Punkt 18	Ptk. 1 töökoha (töösuhte) andmed ja perekonnaga seotud andmed	RahaPTS § 20 lg 1 p 5; § 41 lg 1
Ametikoht (töövõtja puhul tööandja ja ametikoht; äriühingu omanikuna ettevõtte nimi, tegevusala ja FIE'na tegevusala)	Punkt 18	Ptk. 1 töökoha (töösuhte) andmed	RahaPTS § 20 lg 2